

Universitat Rovira i Virgili
Facultat de Ciències de l'educació
i la Psicologia

ENSENYAMENT DE MESTRES
EDUCACIÓ INFANTIL

TREBALL DE FI DE GRAU

**AVALUACIÓ SOBRE L'EDUCACIÓ
INTERCULTURAL A LES ESCOLES DELS BARRIS
OBRERS DE TARRAGONA**

Sokaina Benradi El Kaissi

Tutor: Dr. Adrià Torrents Urrutia

Tarragona, 2022

RESUM

Actualment, la multiculturalitat en els centres educatius és un fet que es pot observar, però els centres han d'anar un pas més enllà i ser interculturals. Veure l'existència de dues cultures o més en un mateix lloc com una oportunitat d'aprendre, de respectar i d'integrar-nos.

Per aconseguir centre interculturalment exitós s'ha d'entendre, en primer lloc, què és ser intercultural, les dificultats que es troben els alumnes nous com el dol migratori, la confusió d'identitat i com els centres educatius integren, acullen i tracten la diversitat cultural. Veurem la importància de la formació del professorat, així com algunes estratègies que es poden implementar en centres multiculturals.

Amb un mètode mixt on es realitza enquestes a docents de tres centres diferents, entrevistes a famílies i entrevistes a directores de centres, s'intentarà donar resposta a l'objectiu principal del treball: Conèixer com es treballa l'educació intercultural en els centres escolars.

Les estratègies de cada centre són molt diferents, però tenen en comú que els docents dels centres opinen que no tenen la formació adequada per afrontar la diversitat cultural en la qual es troben. La implicació de les famílies és molt diferent en cada centre i es destaca la gran diferència en la qüestió de l'aula d'acollida. Un centre pensa que és necessari per als alumnes nous i un altre centre pensa que és una estratègia segregadora.

La diversitat ha de veure's com una oportunitat per l'aprenentatge, el desenvolupament, el creixement i la millora.

PARAULES CLAU: Interculturalitat, multiculturalitat, alumnat nou, cultures, barri obrer

RESUMEN

Actualmente, la multiculturalidad en los centros educativos es un hecho que se puede observar, pero los centros tienen que ir un paso más allá y ser interculturales. Ver la existencia de dos culturas o más en un mismo lugar como una oportunidad de aprender, de respetar y de integrarnos.

Para conseguir un centro interculturalmente exitoso se tiene que entender, en primer lugar, qué es ser intercultural, las dificultades que se encuentran los alumnos recién llegados como el luto migratorio, la confusión de identidad y como los centros educativos integran, acogen y tratan la diversidad cultural. Veremos la importancia de la formación del profesorado, así como algunas estrategias que se pueden implementar en centros multiculturales.

Con un método mixto donde se realiza encuestas a docentes de tres centros diferentes, entrevistas a familias y entrevistas a directoras de centros, se intentará dar respuesta al objetivo principal del trabajo: Conocer cómo se trabaja la educación intercultural en los centros escolares.

Las estrategias de cada centro son muy diferentes, pero tienen en común que los docentes de los centros opinan que no tienen la formación adecuada para afrontar la diversidad cultural en la cual se encuentran. La implicación de las familias es muy diferente en cada centro y se destaca la gran diferencia en la cuestión del aula de acogida. Un centro piensa que es necesario para los alumnos recién llegados y otro centro piensa que es una estrategia segregadora.

La diversidad tiene que verse como una oportunidad por el aprendizaje, el desarrollo, el crecimiento y la mejora.

PALABRAS CLAVE: Interculturalidad, multiculturalidad, alumnado recién llegado, culturas, barrio obrero

SUMMARY

Today, multiculturalism in educational establishments is a fact that can be observed, but centers must go one step further and be intercultural. To see the existence of two or more cultures in one place as an opportunity to learn, to respect and to integrate us.

To achieve centers interculturally successful, one must first understand what it is like to be intercultural, the difficulties encountered by new-born pupils such as migratory mourning, identity confusion and how educational centers integrate, host and treat cultural diversity. We will see the importance of teacher training, as well as some strategies that can be implemented in multicultural centers.

With a mixed method where surveys are conducted to teachers of three different centers, family interviews and center director interviews, attempts are made to respond to the main goal of the work: Knowing how intercultural education works in schools.

The strategies of each center are very different, but they have in common that the teachers of the centers feel they do not have the proper training to deal with the cultural diversity in which they are found. The involvement of families is very different in each center and the great difference in the host classroom issue is highlighted. One center thinks it is necessary for newcomers and another center thinks it is a segregating strategy.

Diversity must be seen as an opportunity for learning, development, growth and improvement.

KEYWORDS: Interculturality, multiculturality, new arrival students, cultures, working class neighborhood

ÍNDEX

1- INTRODUCCIÓ	6
2- MARC TEÒRIC	7
2.1-. Multiculturalitat, interculturalitat i barris obrers	7
2.2-. Educació inclusiva	8
2.3-. Educació intercultural	10
2.4-. L'acollida de l'alumnat nouvingut	11
2.4.1-. Dol migratori	13
2.5-. Identitat	13
2.5.1-. Aculturació	14
2.5.2-. Patrons de construcció identitària	14
2.6-. Conflictes interculturals	15
2.7-. Currículum educatiu	16
2.8-. Estratègies per a una educació interculturalment d'èxit	18
2.8.1-. Formació del professorat	18
2.8.2-. Realització d'activitats interculturals en el centre	19
2.8.3-. Música com a comunicació intercultural	20
2.8.4-. Comunitats d'aprenentatge	20
2.8.5-. Adequar el currículum	21
3- MARC METODOLÒGIC	23
3.1-. Supòsit de partida	23
3.2-. Objectius	23
3.3-. Disseny	23
3.4-. Instruments per la recollida de dades	24
3.5-. Mostra/població	24
4- RESULTATS	26
4.1-. Resultats enquestes als docents	26
4.2-. Resultats entrevistes amb famílies	45
4.3-. Resultats entrevistes amb directores dels centres	49
4.4-. Discussió	50
4.5-. Proposta de millora	52
4- CONCLUSIONS	52
5- BIBLIOGRAFIA	57

1-. INTRODUCCIÓ

Les societats contemporànies són, sense dubte, societats multiculturals. Aquest multiculturalisme ha anat creixent, més encara en els darrers anys en l'estat espanyol.

El multiculturalisme consisteix en la coexistència de diferents cultures o realitats ètniques en una mateixa societat. No és un fet recent, ja que les cultures al llarg de la història sempre han tingut contacte les unes amb les altres. A mitjans de la dècada dels noranta, Espanya ha deixat de ser un país d'emigrants per convertir-se en un país d'acollida. Aquesta nova realitat de la societat de l'estat espanyol s'ha vist reflectida en les aules de les escoles. Això suposa un gran repte d'integració tant pels alumnes estrangers dins del grup-classe pels centres. Per una altra part, s'ha d'assegurar la rebuda d'atencions individualitzades que permeti als infants nous superat les etapes educatives de manera satisfactòria, malgrat de les dificultats existents de la manca de l'enteniment de l'idioma. En molts casos, també s'ha de tenir en compte que l'alumnat ve amb una escolarització deficitària en el país d'origen.

Les escoles són espais on s'ha d'aprendre a conviure i valorar la diversitat cultural que es produeix a causa del multiculturalisme, per tant, les escoles han de ser espais interculturals.

Durant el primer i el segon pràcticum realitzat en centres amb gran diversitat cultural he pogut observar les realitats de les aules: les dificultats que es troben els docents per afrontar les necessitats existents i la manera en la qual es tracta la diversitat a les aules. Arran d'algunes accions del professorat i alguns comentaris sorgeixen les meves preguntes d'investigació i la motivació d'aquest treball.

Pel que fa a l'estructura, primerament trobarem el marc teòric, on s'ha fet recerca de les diferències dels termes multiculturalitat, interculturalitat i barris obrers, d'algunes dificultats que es poden trobar els alumnes nous i de les estratègies que es poden dur a terme per afrontar la multiculturalitat i educar interculturalment.

En segon lloc, tindrem el marc metodològic, on s'ha fet enquestes al professorat de tres centres de barris obrers de la ciutat, entrevistes a famílies i entrevistes a directores dels centres escolars.

2.- MARC TEÒRIC

2.1.- Multiculturalitat, interculturalitat i barris obrers

Rafael Pulido Moyano (2005) ha elaborat una anàlisi històrica del significat i dels usos dels termes de multiculturalitat i interculturalitat, on afirma que en un determinat moment entre les dècades seixanta i setanta del segle XX es va lluitar per donar a conèixer la multiculturalitat com la pluralitat de grups ètnics. Pulido es basa en Bauman i Scheu per definir el concepte de multiculturalitat.

Bauman exposa la multiculturalitat com una espècie de triangle on cada vèrtex té una funció i un significat. Un vèrtex és l'estat, ja que una cultura ha de ser compartida pels ciutadans; l'altre és la identitat cultural i, l'últim és la religió perquè a causa del seu gran poder pot dividir els diferents grups i provocar conductes negatives. Per una altra part, Scheu parla del multiculturalisme com un model estratègic que ocuparia un lloc entre els conceptes d'assimilació i confrontació.

Per a Abdallah-Preteuille (2001) el concepte de la multiculturalitat es fonamenta en els següents elements:

- Prioritat a un grup de pertinença
- Una localització espacial de les diferències que es tradueixen en la creació de barris ètnics i de les seves variants, els guetos.
- Una jurisdicció específica i complexa que garanteixi els drets de cadascú
- Un reconeixement del relativisme cultural
- L'expressió de les diferències de cara al públic.

Diferenciant aquest concepte amb la interculturalitat, Pulido fa referència a Tubino que assegura que “la interculturalitat no és un concepte, és una manera de comportar-se. No és una categoria teòrica, és una proposta ètica. Més que una idea és una actitud, una manera de ser necessària en un món paradoxalment cada vegada més interconnectat tecnològicament i al mateix temps més incomunicat interculturalment” (Pulido, 2005).

García Llamas (2005) en dóna una definició de quan s'hauria d'utilitzar una paraula o l'altre segons al qual ens referim:

“En els darrers anys, en els escrits, les expressions “multicultural” i “interculturalitat” s'han utilitzat com sinònims i, a vegades, de forma confusa i poc clara. Considerem que mentre el terme multiculturalitat s'ha de fer servir quan es fa referència a la juxtaposició

espacial i temporal d'unes cultures determinades, l'expressió intercultural suggereix la idea d'una intervenció que fomenti el diàleg i el dinamisme entre les diferents cultures que ens guiarà cap a una influència i un enriquiment mutus. Pel que la utilització del segon terme ens sembla, des d'un punt de vista educatiu, més educat i ajustat a la realitat.”

Pulido (2005) destaca a Schmelkes que afirma que una societat no s'hauria de considerar democràtica si no hi ha un pas de la multiculturalitat a la interculturalitat, assimilant i acceptant una interacció positiva entre les diferents cultures pel benefici i enriquiment mutu.

Per una altra part, tenim els barris obrers que sorgeixen durant el segle XIX a causa de la industrialització. En l'estat espanyol es comencen a consolidar els principis liberals de la propietat provada, el mercat lliure i la venda de gran volum d'edificis, provocant una gran i profunda transformació social, empitjorant les condicions de vida de les classes més pobres.

A partir de la dècada de 1880, la generalització de la industrialització, la mecanització, la modernització de l'agricultura, l'augment de la migració del camp a les ciutats i el creixement de la població urbana, van empitjorar el problema de la pobresa urbana. L'amuntegament i la poca higiene, les epidèmies, els sous baixos van fer que les ciutats industrials deixin de ser habitables i segures i, des d'aquest moment, és planteja la construcció de barris obrers per les persones que treballaven en les fàbriques. Per tant, els barris obrers són barris construïts a les perifèries de les ciutats on, normalment, viuen persones de classe treballadora o classe baixa. Sovint se sol nombrar aquests barris com marginals o pobres, encara que els barris marginals són, segons la ONU, “aquells que manquen d'una o més de les següents condicions: accés a aigua potable, a sanitat, a espai habitable suficient i a un habitatge aixecat amb material sòlid“. Aquests barris de la perifèria han anat creixent durant les últimes dècades a causa de la immigració, acostumen a tenir unes taxes d'atur molt més altes que en les ciutats i la pobresa de les famílies és molt gran, fent que moltes estiguin en risc d'exclusió socioeconòmic.

2.2.- Educació inclusiva

Antigament, l'escolarització anava dirigida a una població específica: a la població urbana, burgesa i a la població amb interessos en l'àmbit eclesiàstic, burocràtic o militar (Parrilla, 2002). Els camperols, les persones de classe treballadores, les dones, els grups culturals marginals (com els afros caribenys o els hispans en els Estats Units, com els gitanos a Espanya),

les persones identificades com “improductives” o “anormals” no tenien dret a l’escolarització. Parlem d’exclusió quan es nega el dret a l’educació a qualsevol persona.

El col·lectiu amb discapacitat patia exterminis mitjançant infanticidis dels nens i nenes que consideraven que tenien algun “defecte” o dèficits visibles i notoris.

Posteriorment, es produeix la incorporació a les escoles dels grups mencionats anteriorment en condicions que avui es consideren segregadores. Es produeix un reconeixement del dret de les persones a l’educació i es crea un precedent de les polítiques educatives que es van desenvolupar fins als anys noranta. Aquesta segregació es produeix a causa d’una societat jerarquitzada que planteja la cultura dominant com la superior i qualifica qualsevol desviació que es pugui produir com un tret d’inferioritat. És d’aquesta manera quan podem parlar del racisme, classicisme, sexisme, etc. (Parrilla, 2002).

A partir dels anys noranta, es produeixen les reformes integradores que causen un canvi de direcció important en el reconeixement del dret de l’educació. Aquestes reformes han donat resposta a la comprensibilitat, coeducació, educació compensatòria i integració escolar.

Per aconseguir escoles inclusives “s’ha d’habilitar escoles perquè atenguin tota la comunitat com a part d’un sistema inclusiu, des de les polítiques en general, fins a la reconstrucció educativa i el context sociocultural” (Valenciano, 2009). Es requereix un canvi en el paradigma educatiu, des de la integració fins a la inclusió, tenint en compte el dret a l’educació per a tothom, la igualtat d’oportunitats i la participació.

La inclusió és una manera d’entendre l’educació que implica generar noves formes d’analitzar la quotidianitat escolar, la manera de treballar i conviure.

Entre les característiques principals de la inclusió, es destaca el fet de concebre l’escola com un lloc on totes les persones siguin valorades i respectades, el dret de l’alumnat a rebre una educació de qualitat i la igualtat d’oportunitats. Parrilla (2002) destaca la conseqüència de l’èxit acadèmic com una de les bases de la inclusió, considerant que la inclusió suposa una reestructuració interna dels centres, on el currículum s’adapta a les necessitats de cada alumne. És necessari un conjunt d’accions escolars i socials que eliminin les barreres que impedeixen la participació dels estudiants en el seu aprenentatge, i que s’acceptin i es valorin les diferències individuals.

La inclusió és un procés en constant evolució que necessita un seguiment per comprovar els avanços o les dificultats que poden sorgir i millorar les estratègies o complementar-les.

L’educació inclusiva i la intercultural estan relacionades, ja que les dues tenen l’objectiu de participar en el desenvolupament afectiu de la participació social.

2.3.- Educació intercultural

“L’educació o és intercultural o no és educació” (Padilla, 2008)

L’educació intercultural com a concepte sorgeix al segle XX als Estats Units, arribant més tard a Europa.

“L’educació intercultural ha sorgit de la preocupació de les societats d’acollida davant els canvis en les àrees de la demografia, la producció i el consum que han fet de la migració un fenomen mundial, d’una banda i, de l’altra, que la consciència de cadascun de nosaltres, i no sols immigrants, aparegui cultural, social i històricament establerta. Els canvis socials han portat la diversitat entre nosaltres, però també ens ha fet notar la diversitat dins de nosaltres” (Gobbo, 2004).

Els centres escolars són fonamentals per aconseguir espais interculturals, evitant discriminacions i l’exclusió d’alguns col·lectius. Aquesta educació és una innovació del sistema educatiu, un procés continu i dinàmic que ha d’adaptar-se als canvis que sorgeixen en les societats.

L’educació ha de ser el mitjà pel qual es promogui la igualtat d’oportunitats; el desenvolupament de competències, tant individuals com col·lectives; la cooperació; la participació; els coneixements; les actituds positives.

Aquest tipus d’educació emfatitza les interaccions i el diàleg entre els alumnes considerats culturalment diferents, anant més enllà de la mera coexistència de les cultures. Les cultures entren en contacte, interactuen i es comuniquen acceptant la reciprocitat de la cultura de l’altra persona. (Pulido, 2005)

Segons Barandica (2007), l’educació intercultural destaca tant les diferències com les similituds que tenen les diferents cultures. S’ha d’evitar una reducció dels alumnes a les seves característiques més superficials, ja que això donaria lloc a estereotips entre els alumnes.

A diferència de l’educació multicultural, la intercultural no s’orienta ni es basa en les necessitats específiques dels alumnes d’origen immigrant o de grups minoritaris. És una proposta dirigida a tot l’alumnat, tant a minories com a majories, que s’ha d’estendre en tots els centres educatius, no només en els centres amb presència de minories. (Barandica, 2007).

Muñoz (2001), sintetitza els principis pedagògics de l’educació intercultural en els següents:

- Formació i enfortiment a l’escola i a la societat dels valors humans d’igualtat, respecte, tolerància, pluralisme, cooperació i corresponsabilitat social.

- Reconeixement del dret personal de cada alumne a rebre la millor educació diferenciada, amb cura especial de la formació de la seva identitat personal.
- Reconeixement positiu de les diferents cultures i llengües i de la seva necessària presència i cultiu a l'escola.
- Atenció a la diversitat i respecte a les diferències, sense etiquetar ni definir a ningú en virtut d'aquestes.
- No segregar en grups a part.
- Lluita activa contra tota manifestació de racisme o discriminació.
- Intent de superació dels prejudicis i estereotips.
- Millora de l'èxit escolar i promoció dels alumnes de minories ètniques.
- Comunicació activa i interrelacionada entre tots els alumnes.
- Participació activa dels pares i mares en l'escola i augment en les relacions positives entre els diferents grups ètnics.

L'educació intercultural no ha de ser percebuda com una simple tolerància; ha de passar d'aquesta concepció per ser assimilada com el reconeixement de l'aprenentatge de les diferències entre cada persona i de la riquesa que es troba implícita en la mateixa diversitat.

Els eixos bàsics sobre els quals s'ha de bastir l'educació intercultural segons el Suport Lingüístic i Social que presenta el Departament d'Ensenyament (2016) són:

- Igualtat: Garantir una educació bàsica i de qualitat per a tothom. Una educació més eficaç i més integradora, amb altes expectatives per a tothom, que ens iguali en oportunitats.
- Diversitat: Els centres han d'educar per aprendre a conviure en societats plurals i complexes, comprendre el món en tota la seva diversitat, compartir valors, valorar a tothom amb la seva llengua i cultura, remarcar allò que ens fa iguals, gestionar de forma positiva els conflictes.
- Identitat: S'ha d'educar per contribuir a la construcció de personalitats madures i responsables, identitats amb arrels i sentit de pertinença al territori on viuen, capaces d'adoptar criteris que ajudin a prendre decisions i a gestionar complexitats.

2.4.- L'acollida de l'alumnat nouvingut

L'acollida dels infants nouvinguts s'ha de realitzar com una actitud més que sent unes propostes d'intervenció que ha de beneficiar no només als alumnes, sinó a les seves famílies que sovint es troben vulnerables pels canvis que estan realitzant.

El comportament de cara als nouvinguts ha de ser càlid i acollidor per part del personal especialitzat (tutors de l'aula d'acollida, psicopedagogs, treballadors socials, equips directius...) i també de la resta dels membres de la comunitat amb més o menys dedicació i intensitat segons les seves responsabilitats.

Francesc Carbonell (2006) ens explica què fa falta per aconseguir l'èxit en l'acollida:

- Gaudir amb el tracte amb les persones
- No només tolerar els altres, cal acceptar-los tal com són
- Gaudir resolent problemes, ja que els que no es bloquegen d'avant d'una incertesa se sentiran més bé.
- L'actitud d'acollida, d'obertura generosa a l'altre i a les seves necessitats de desenvolupament és una condició indispensable del fet educatiu.

L'acollida que aquest autor defensa, és l'obertura a l'alteritat, que es manifesta per primera vegada en l'hospitalitat i que comporta també una voluntat de protecció.

L'actitud d'acollida en el context educatiu no tracta d'un plus quantitatiu d'activitats, de tasques o especialitzacions. Contràriament, és un plus qualitatiu que es fa evident en el dia a dia en el clima relacional de les persones de la comunitat. Carbonell (2006) recalca la importància d'aquest plus qualitatiu que no exigeix més hores de dedicació ni de treball, només que consisteix a abandonar un rol de funcionari instructor per adquirir el compromís professional d'educar ciutadans.

La fase d'acollida no pot tenir una data de caducitat, és a dir, no pot acabar al cap d'un temps preestablert. Es va extingint progressivament quan deixa de ser necessària. És el procés personal d'adaptació al nou context que marcarà l'aplicació o el progressiu abandonament de les mesures de suport individualitzades que siguin necessàries, ja que cada persona és única i diferent.

Carbonell (2006) considera que la pregunta que s'ha de plantejar de cara als alumnes nouvinguts és: quan cal passar de l'aula ordinària a l'aula d'acollida?

Normalment, se sol plantejar al revés: quan es passa de l'aula d'acollida a l'aula ordinària?

Aquest autor defensa que l'espai propi de tots els infants en el sistema educatiu és l'aula ordinària. L'alumnat nouvingut no hauria d'anar mai a l'aula d'acollida abans d'anar a l'aula ordinària. El principal referent de tots els alumnes, també dels nouvinguts, ha de ser el tutor o tutora de l'aula ordinària. De la mateixa manera, ha de ser la persona de referència per altres professionals que intervinguin per facilitar el procés d'adaptació de l'alumnat nouvingut.

Els companys i les companyes de l'alumnat nouvingut han de tenir un rol molt important en el procés d'acollida i d'acomodació dels nous alumnes. En molts centres es posen padrins,

alumnes guia, parelles lingüístiques, etc., posant als mateixos companys responsabilitats que siguin d'ajuda tant als alumnes nouvinguts, com els nens i nenes que executen aquestes tasques.

2.4.1-. Dol migratori

Tots els immigrants i immigrades han de realitzar el procés d'adaptació a una nova cultura, a un nou clima, etc. En moltes ocasions, aquestes persones tenen sentiments de desarrelament o de pèrdua, després de deixar endarrere la casa, la família, els amics, els béns...

Aquestes pèrdues poden ocasionar i provocar tristesa, baixa autoestima, desorientació, ansietat, vulnerabilitat, irritabilitat, etc. La intensitat pot variar segons les característiques personals, el suport de familiars i de la qualitat d'acollida que rep. Molts infants no entenen del tot les raons dels canvis que han sofert i pateixen una situació de desarrelament no volguda.

El dol migratori és el període durant el qual la persona immigrada suporta el procés de superació d'aquella tristesa i aquell estrès ocasionats per les pèrdues que es produeixen, entre les quals destaca la separació familiar i la pèrdua d'estatus social (Carbonell, 2006).

Aquest autor demana una mínima capacitat d'empatia personalitzada dels docents que permeti individualitzar cada cas, fent el que convé en comptes del que toca.

La durada i intensitat del dol migratori depèn de molts factors, entre els quals trobem la qualitat d'acollida que reben els infants. Són fonamentals unes relacions psicosocials de qualitat per minimitzar els efectes d'aquest dol, ja que, també es tracta d'un procés complex de reestructuració de la personalitat. (Carbonell, 2006).

2.5-. Identitat

La identitat és la qualitat d'una persona de ser ella mateixa, malgrat els canvis propis del pas del temps. És la qualitat que ens identifica, una construcció sobre una dotació psicofísica bàsica que anem actualitzant i refent en el curs de la nostra vida on s'observen períodes d'intensa transformació (adolescència) i períodes de tranquil·litat.

Erikson (1992) assenyala que "la identitat representa la percepció de la ipseïtat i continuïtat de la mateixa existència en el temps i en l'espai, i la percepció del fet que uns altres reconeixen aquesta ipseïtat".

M. Comas, E. Molina i M. Tolsanas (2008) destaquen que la identitat no és cap herència, ni un patrimoni familiar, social o polític que s'hagi de conservar, ja que no és tan important el llegat

com allò que fem amb el llegat. Aquesta identitat està contínuament disponible per una possible reconstrucció, reordenació o reformulació.

“La identitat no és una cosa donada d’una vegada per sempre. Més aviat, la identitat és un procés en formació que es construeix i reconstrueix en el curs de la vida dels individus i dels grups a través de diferents facetes, rols i circumstàncies.” (Melucci, 2001)

2.5.1.- Aculturació

“L’aculturació comprèn aquells fenòmens que resulten quan grups d’individus, tenint diferents cultures, entren en contacte directe, amb el canvi posterior en els patrons culturals originals de qualsevol o ambdós grups” (Redfled, Linton i Herrkovits, 1936)

L’aculturació és un procés de canvi d’actituds i comportaments que passen, conscientment o inconscientment, en les persones residents en societats multiculturals. Els canvis que es produeixen són dependents de les característiques dels individus i de la intensitat o importància del contacte entre les diferents cultures.

M. Comas, E. Molina i M. Tolsanas (2008) distingeixen tres formes d’aculturació pel que fa a les relacions d’aculturació entre pares/mares i fills/filles nouvingudes.

- Aculturació dissonant: Té lloc quan l’aprenentatge de les formes culturals i lingüístiques de la societat d’acollida es conjuga amb la pèrdua de les formes culturals i lingüístiques que regeixen en el context familiar.
- Aculturació consonant: Té lloc quan els processos d’aculturació són viscuts a un mateix ritme per les dues generacions.
- Aculturació selectiva: Té lloc quan els processos d’aculturació es construeixen en el marc de comunitats ètniques altament estructurades, que afavoreixen el procés d’assimilació al context més immediat i promouen el manteniment de certes pautes culturals dels contextos d’origen que es transmeten a través del context familiar.

2.5.2.- Patrons de construcció identitària

Segons el moment d’arribada, de l’entorn que els acull, de les barreres econòmiques i culturals amb les quals topen, els immigrants poden trobar-se davant de realitats molt diferents que condicionaran el seu procés d’incorporació a la societat i el de la generació post immigratòria.

M. Comas, E. Molina i M. Tolsanas (2008) diferencien tres patrons de construcció identitària segons el procés d’incorporació:

- Patró de fugida ètnica: Les persones que segueixen aquest patró aniran abandonant els referents culturals de referència i s'identificaran de manera progressiva amb la cultura dominant de la societat d'acollida. Normalment, aquesta identificació amb la cultura dominant resulta en la reducció dels vincles amb els altres membres del mateix origen.
- Patró d'oposició: Normalment, es produeix quan la incorporació es fa a través de perifèries urbanes molt precaritzades i resulta en la identificació dels adolescents amb els principis i valors que regeixen en el barri on s'han incorporat. Aquestes persones acostumen a viure amb conflicte els patrons parentals d'autoritat i a refugiar-se en altres grups de pertinença que recolzin l'actitud d'oposició.
- Patró bicultural: Les persones que segueixen aquest patró acostumen a negociar entre diferents referents culturals presents i construeixen nous patrons híbrids i noves categories identitàries incloents. Acostumen, també, a desenvolupar competències bilingües i biculturals que representen un capital cultural i social de gran valor per viure en la complexitat de les societats globalitzades i diversificades.

2.6.- Conflictes interculturals

El mer contacte entre cultures no explica completament tots els conflictes interculturals que es poden generar. Es consideren altres factors cognitius, socials i econòmics que influeixen, com per exemple: codis de comunicació diferents, barreres per a la comunicació intergrupals, la percepció de l'altre com una amenaça real o imaginària, els estereotips i prejudicis, el respecte als altres, la lluita pel poder, entre altres.

Resulta clau crear en l'escola un clima de corresponsabilitat i de respecte, on es debat i es pensa en llibertat i cooperació (Calvo, 2003). El docent ha d'assumir un paper de mediador, creant un espai en l'aula democràtic i participatiu en una escola interculturalment heterogènia.

En l'aula, un conflicte intercultural s'ha d'aprofitar per convertir-lo en una ocasió d'aprenentatge.

Canimas i Carbonell (2008) ens donen unes pautes per tenir una actitud eficaç davant la resolució d'aquest tipus de conflictes.

- Prioritzar les tasques preventives a les pal·liatives

Prevenció fa referència a fer tot el que sigui possible per evitar un conflicte, fent que moltes vegades no donem importància a les causes que l'han pogut causar ni donant importància a les relacions personals entre les persones; per una altra part, prevenció consisteix a construir les condicions necessàries perquè no esclati el conflicte i, en cas que ho faci, sigui abordat, discutit

i resolt. Canimas i Carbonell (2008) consideren que la millor provenció dels conflictes interculturals és aprendre a tractar amb naturalitat la diversitat en tots els seus àmbits.

- Reconèixer l'altre i mantenir una actitud d'empatia i cortesia

Per resoldre un conflicte s'ha de reconèixer i respectar l'altre i per això és fonamental partir de la convicció que la dignitat de l'altre és tan gran com la meua.

- Procurar no donar una resposta immediata i prendre's el temps just

Donar decisions preses amb massa rapidesa pot comportar solucions discutibles o inoportunes en l'aspecte ètic, normatiu o organitzatiu. Les respostes han de ser a partir d'una reflexió informada, enraonada i coherent.

- Intentar definir el problema a partir de les preocupacions comunes respecte al bé de les persones

En l'origen de qualsevol conversa hi ha un interès comú (un objectiu, una preocupació...), que crea el vincle mínim i necessari per conversar. Verbalitzar les preocupacions o els interessos comuns que existeixen és fer explícita la finalitat de la conversa, amb la qual cosa la negociació ja no té a veure amb els fins, sinó amb els mitjans per aconseguir-los.

2.7-. Currículum educatiu

El currículum educatiu és una eina essencial pels docents a la qual han de recórrer per guiar-se sobre el procés d'ensenyament - aprenentatge que han de dur a terme i on es troben les diferents capacitats que els infants han de desenvolupar amb l'ajuda dels docents al llarg de les etapes educatives. En aquest apartat es revisarà la informació que posa en el currículum educatiu sobre l'educació intercultural, l'educació inclusiva i la diversitat.

En l'etapa educativa d'educació infantil s'han de desenvolupar les capacitats que faran possible pels infants viure relacions afectives segures amb els altres i amb si mateixos; "començar a adquirir uns instruments d'aprenentatge i un grau d'autonomia que han de permetre als infants anar formant part d'una societat multiculturalment i interculturalment viscuda". (Currículum i orientacions educació infantil, segon cicle)

Pel que fa al docent o a l'educador, es recalca la importància de tenir una formació cultural àmplia i sòlida per "exercir de mediador entre la seva cultura, la de les famílies i de la nostra societat, desenvolupant els valors socials i culturals bàsics per a la formació dels infants" (Currículum i orientacions educació infantil, primer cicle).

És de gran importància el fet d'adquirir la llengua catalana per a la comunicació i

l'aprenentatge. En els centres on existeix una gran varietat de llengües maternes diferents de la catalana han de crear estratègies organitzatives que permetin trobar moments per a una bona pràctica amb tot el grup i amb els grups reduïts. Per adquirir la llengua catalana, en primer lloc, “s’ha d’acollir la pròpia de cada infant amb el màxim respecte i reconeixement. Cal donar el temps i el suport necessaris perquè es puguin reexperimentar els formats més bàsics de la comunicació amb la llengua catalana per tal que l’infant pugui compartir i construir veritablement els significats.” (Currículum i orientacions educació infantil, primer cicle)

En el currículum podem observar la importància de la comunicació escola-família per al tractament de la diversitat, ja que tenir el coneixement de la seva vida quotidiana i de la cultura del seu context familiar permet al centre i als docents ajustar i dotar de sentit i significat les propostes que es realitzen en el centre, així com s’ofereix una certa continuïtat entre els dos contextos principals de vida de l’infant: família i escola.

El creixement de la diversitat cultural i la importància d’una intervenció educativa eficient es veu reflectida en el currículum: “L’escola ha d’ensenyar a mirar i a sentir respectuosament la diversitat, acceptant i valorant positivament la diferència i fomentant l’acostament sensible i afectuós de manera quotidiana” (Currículum i orientacions educació infantil, primer cicle). Trobem alguns recursos que poden ajudar a l’hora de planificar propostes per a una educació multicultural (llibres, material audiovisual, projectes elaborats per diferents entitats que poden orientar...); també trobem algunes propostes com sortides, festes o celebracions que “ajuden a posar a l’infant amb manifestacions culturals diverses, tant les que resulten més familiars per ubicar-se en la mateixa cultura, com les que ens acosten a d’altres” (Currículum i orientacions educació infantil, primer cicle).

En el currículum d’educació primària podem observar com un dels objectius que ha de contribuir a assolir aquesta etapa és: “respectar el dret a la diferència de les persones i debatre críticament les diferències culturals i religioses des d’una perspectiva intercultural.”, fent èmfasis en el que s’ha comentat anteriorment, de poder debatre amb respecte les nostres diferències.

El sistema educatiu obligatori ha de garantir un domini de les dues llengües oficials i el coneixement d’una llengua estrangera independentment de l’origen lingüístic familiar de l’infant. D’aquesta manera els centres, segons les realitats sociolingüístiques de l’entorn, estableixen en el projecte lingüístic els criteris per a la implementació d’estratègies per a l’adquisició de la competència plurilingüe dels alumnes. En aquest projecte, també s’han de trobar els criteris per a l’acollida personalitzada dels alumnes nouvinguts.

Pel que fa a l'alumnat nouvingut, el currículum orienta que si presenten un desfasament de més de dos anys en el seu nivell d'assoliment de les competències, es pot escolaritzar l'infant en un curs inferior al que li correspondria per edat.

2.8.- Estratègies per a una educació interculturalment d'èxit

2.8.1.- Formació del professorat

“Els mestres fan molt més que ensenyar al nen/a una sèrie de coses en el terreny intel·lectual o social, ja que la seva pròpia conducta i la manera com estan organitzades les activitats a l'escola influeixen en la conducta del nen/a.” (Delval, 1983)

Els docents són els referents dels infants, els que guien les classes, els encarregats de promoure un ambient acollidor i positiu, els que regulen els conflictes. Una actitud positiva del professorat davant els valors o les accions que defensa l'educació intercultural és imprescindible per executar aquestes activitats de manera exitosa.

El ministeri d'educació i Ciència (1992), suggereix que el paper del docent ha de basar-se en les següents qualitats:

- Autenticitat: El docent ha de coincidir en allò que diu i en allò que fa. Ha de creure en una educació intercultural i realitzar les seves accions segons aquesta educació.
- Competent per afrontar situacions conflictives en l'aula: El professorat ha d'estar format sobre les estratègies de regulació dels conflictes, conèixer i realitzar activitat sobre l'escolta activa, l'empatia o la mediació.
- Acceptació dels alumnes: Des del primer moment, ha de considerar els alumnes com persones dignes de tot respecte i consideració.
- Comprensió i confiança: Els docents han de comprendre els seus alumnes, les seves situacions i crear una relació de confiança l'un amb l'altre.

Les actituds que mostren i presenten els docents és de gran importància i no sempre comparteixen els principis que fomenta l'educació intercultural, per això la necessitat de tenir un professorat format.

El col·lectiu IOE (1999), mitjançant una investigació realitzada, comparteix que el docent adopta cinc tipus d'actituds davant la diversitat cultural i algunes no tenen cap inclinació a l'educació intercultural.

<p style="text-align: center;">REBUIG</p>	<p style="text-align: center;">IGNORAR</p>	<p style="text-align: center;">RECOONEIXEMENT SENSE ADAPTACIONS</p>
<p>La diversitat és considerada com un perill del qual s'ha de fugir, posant aquesta diversitat com desconeguda de la qual s'ha de sospitar. Això suposa una dificultat per l'alumnat d'integrar-se, ja que el docent intenta reduir el contacte.</p>	<p>Es justifica que l'alumnat és un grup homogeni i es proposa un model únic de currículum on tots els infants han d'adaptar-se a les pautes establides.</p> <p>Defensen que és una perspectiva no discriminatòria, ja que es considera a tot l'alumnat de la mateixa manera.</p>	<p>Tot i que es reconeix la necessitat d'una educació diferent per fer front a la diversitat, no es consideren canvis en el currículum, ja que defensen l'obertura d'espais per a una atenció particularitzada. Es posa d'exemple als nouvinguts amb les aules d'acollida, considerades la seva millor opció.</p>
<p style="text-align: center;">RECOONEIXEMENT AMB ADAPTACIONS</p>		<p style="text-align: center;">EDUCACIÓ ANTIRACISTA</p>
<p>Es considera una adaptació del currículum en funció de l'alumnat incorporant elements de diferents perspectives.</p> <p>Aquesta actitud és la més adequada per a una educació intercultural amb èxit.</p>		<p>Es troba aquesta actitud en docents situats en països amb més experiència en aquest àmbit.</p> <p>És similar a l'educació intercultural, però l'antiracista té un abast més ampli socialment, ja que considera que només el centre no pot promoure una educació intercultural adequada</p>

Taula 1: 5 tipus d'actituds que adopten els docents. Creació pròpia a partir de la investigació del col·lectiu IOE.

2.8.2.- Realització d'activitats interculturals en el centre

L'organització i realització d'activitats interculturals en el centre han de ser amb l'objectiu principal d'implicar i conscienciar a tots els membres de la comunitat educativa en la importància i la necessitat de participar en aquestes activitats.

Implicar als pares/mares dels alumnes suposa donar importància en l'establiment d'una coordinació entre escola - pares/mares sobre l'educació en valors. Si existeixen grans diferències entre les actituds i els principis que es fomenten a l'escola amb els de la casa, suposa una dificultat en l'assimilació de les actituds i els principis que defensa l'educació intercultural.

2.8.3.- Música com a comunicació intercultural

La música contribueix a la formació íntegra de l'ésser humà i al desenvolupament afectiu i intel·lectual de la persona, sensibilitzant i despertant els sentiments més profunds.

La UNESCO (2006) estableix que cada cultura desenvolupa uns mitjans que comparteix mitjançant els quals es comunica per entendre el món. D'aquesta manera, es pot considerar que la música pot ser un instrument per comunicar-se amb les altres cultures.

La música popular de cada cultura ha de ser exposada públicament a la resta de les comunitats. Bernabé (2012) considera que la presència de la música en el currículum de les etapes educatives obligatòries es pot traduir com un intent de creació d'un espai d'apropament mutu, ja que totes les cultures que es troben en l'aula acudeixen a aquesta assignatura i veuen reflectides la seva cultura.

A través de la música es construeix un sentiment de pertinença i de valorar les produccions pròpies i alienes, facilita l'extrapolació a altres activitats de la vida quotidiana i el treball de la transversalitat. És una mostra cultural més de cada país i un producte intrínsecament intercultural amb una gran càrrega de valors, portant la imatge del temps i de la societat de pertinença, ja que és capaç d'expressar la realitat material i humana de cada societat (Campos, 2004).

2.8.4.- Comunitats d'aprenentatge

Les comunitats d'aprenentatge "és un projecte de transformació social i cultural d'un centre educatiu i del seu entorn per aconseguir una Societat de la Informació per a totes les persones, basades en l'aprenentatge dialògic, mitjançant una educació participativa de la comunitat" (Elboj, Puigdemívol, Soler i Valls; 2002)

Són un model d'organització dels centres que pretén donar resposta a:

- Millorar el rendiment acadèmic
- Resoldre problemes i conflictes de convivència

Els grups interactius, el diàleg igualitari i la participació de la comunitat en el funcionament dels centres són els eixos mitjançant els quals giren les Actuacions Educatives d'Èxit que s'apliquen en les comunitats d'aprenentatge (CREA, 2019).

Des d'aquest model de projecte, es parteix del convenciment que en les aules només es produeixen una part de les interaccions que els alumnes viuen i aprenen. Qualsevol model educatiu que tingui intenció d'èxit ha de programar i treure profit de l'aprenentatge dialògic

que sorgeix de les interaccions entre tots els agents sociables i educatius.

L'obtenció i l'ús d'informació, el treball en grup, la comunicació, la solució conjunta de problemes, la toma de decisions i l'aprenentatge en entorns multiculturals són coneixements i destreses bàsiques que requereix la societat i que desenvolupen les comunitats d'aprenentatge mitjançant l'aprenentatge dialògic.

2.8.5-. Adequar el currículum

Els docents han de ser capaços d'adequar el currículum a les necessitats i capacitats dels alumnes d'origen estrangers per tal que puguin assolir els mateixos objectius d'aprenentatge que la resta dels seus companys amb els ajuts adequats, progressar en el domini del llenguatge acadèmic i facilitar l'aprenentatge autònom.

L'alumnat nouvingut veu que ha d'afrontar-se a una llengua nova, a uns coneixements nous o diferents i ha de ser el professorat qui faciliti la incorporació de l'alumne facilitant les dificultats que es troba. Tots els membres de l'equip docent han de prendre decisions pedagògiques amb l'objectiu d'afavorir l'èxit acadèmic de l'alumnat. (Quadern Suport Lingüístic i Social, 2016). Aquestes decisions són:

- Què ha d'aprendre?
  - Establiment d'objectius
  - Seqüenciació d'objectius
  - Adaptació dels objectius
  - Selecció dels continguts
- Quines ajudes necessita per aprendre-ho?
  - Adaptació de l'input per fer-lo comprensible
  - Adaptació de les activitats
  - Activació de coneixements previs
  - Suports a l'alumne
- Com demostrarà que ho ha après?
  - Adaptació de la demanda que fem a l'alumne
  - Adaptació dels criteris i instruments d'avaluació

L'equip docent ha de planificar unes accions en el suport lingüístic i social de l'alumne i adequar el treball que desenvoluparà l'infant dins l'aula ordinària en tres passos.

Taula 2: Seqüència d'accions que ha de realitzar el docent per adaptar el treball dels nouvinguts a l'aula. Creació del Suport lingüístic i social en aules multilingües (2016)

3-. MARC METODOLÒGIC

3.1-. Supòsit de partida

El perquè d'aquest treball ha sorgit arran d'haver realitzar les pràctiques universitàries en centres amb molta diversitat cultural. He pogut observar les accions del professorat, les interaccions que tenien amb els infants, la metodologia del centre i el tracte amb les famílies. Amb tot això i alguns comentaris que feien els docents sobre el nivell acadèmic del alumnes nouvinguts he pogut organitzar i estructurar el que seria el treball i la recerca.

Les preguntes plantejades són les següents:

- Els docents tenen la formació correcta per educar interculturalment?
- L'alumnat nouvingut causa una baixada del nivell educatiu?

Seguidament, la hipòtesi plantejada a l'inici d'aquest treball és la següent:

- *Els centres dels barris obrers no estan preparats per educar interculturalment.*

3.2-. Objectius

Per poder respondre a les preguntes claus m'he proposat un objectiu general:

- Conèixer com es treballa l'educació intercultural en els centres escolars.

A partir d'aquest objectiu, sorgeixen els següents objectius específics:

- Identificar quines estratègies utilitzen els centres per afrontar la diversitat.
- Definir quines dificultats es troba l'alumnat nouvingut i com els centres les afronta.
- Detectar la implicació dels pares i les mares en la incorporació dels seus fills/es.

3.3-. Disseny

Com diu Bisquerra, "fer recerca educativa significa aplicar el procés organitzat, sistemàtic i empíric que segueix el mètode científic per a comprendre, conèixer i explicar la realitat educativa, com a base per a construir la ciència i desenvolupar el coneixement científic de l'educació" (Metodologia de l'educació educativa, 2004)

La realització de la investigació en el camp educatiu ajuda, segons Bisquerra, a comprendre el tema que s'està estudiant; a afavorir el treball autònom, ja que es busca informació, assegurant-se que són fiables, es recull informació, s'organitza de manera coherent; a desenvolupar ments amb capacitat crítica per interpretar la informació que ens arriba i fer-se preguntes pròpies;

experimentar de primera mà com es desenvolupa el coneixement a partir de preguntes d'investigació o hipòtesi.

El paradigma que segueixo en la realització del meu treball és interpretatiu, ja que el meu objectiu és comprendre un context escolar.

Per poder fer el marc pràctic he dut a terme un disseny de metodologia mixta per tal d'obtenir un coneixement més profund i ampli sobre l'objecte d'estudi i comprendre-ho integralment.

La investigació adopta un caràcter qualitatiu mitjançant les entrevistes i quantitatiu mitjançant les enquestes, ja que aquests dos instruments em permeten contrastar la informació. La combinació de les dues tècniques es denomina triangulació metodològica i suposa que la realitat estigui més validada guanyant qualitat i fiabilitat en la investigació.

3.4.- Instruments per la recollida de dades

Per la recollida de dades he utilitzat dos instruments: el qüestionari i l'entrevista.

Una vegada tenia les preguntes fetes, he demanat l'ajuda de dues professores de la URV per validar els instruments i amb les seves aportacions i les del meu tutor he tornat a redactar de manera més correcta algunes preguntes.

El qüestionari consta de 24 preguntes dirigides al professorat de tres centres educatius. S'ha de recalcar que les preguntes no s'han canviat per cap centre.

Contràriament, les preguntes de les entrevistes han estat diferents, ja que la metodologia dels dos centres on es troben les persones entrevistades són diferents.

3.5.- Mostra/població

La mostra utilitzada en aquest estudi ha sigut variada. En primer lloc, es troben els docents de tres centres escolars públics situats als barris obrers de Tarragona. Aquests docents han contestat preguntes del qüestionari preparat per tal de conèixer el seu punt de vista en els assumptes claus que es volen entendre en el treball. Dos dels centres han tingut l'amabilitat d'invitar-me a la reunió de docents que van realitzar per demanar l'ajuda dels docents i tenir-los present. És, d'aquesta manera, com he aconseguit que la gran part del professorat contestés les preguntes i al mateix lloc, s'ha dut a terme de manera imprevista una discussió oberta mitjançant la qual he pogut entendre millor el punt de vista del docents i les preocupacions que arriben a tenir. Tenint en compte que els enquestats han de contestar les preguntes sense la intervenció de la persona investigadora, he demanat que cadascú realitzi les preguntes en privat,

sense tenir-me en compte a mi o als altres docents. No ha sigut fins acabar tots quan han començat a comentar el tema de manera oberta. Contràriament, el tercer centre ha estat més tancat a deixar-me fer el qüestionari als docents, per la qual cosa la mostra que he obtingut d'aquest centre ha estat més petita.

En segon lloc, he realitzat dues entrevistes a dues directores dels centres on he realitzat el qüestionari, ja que considero que les directores dels centres tenen gran importància en com funciona una escola multicultural i conèixer les seves experiències, els seus punts de vista ha sigut molt beneficiós.

Finalment, he realitzat entrevistes amb pares i mares d'infants d'origen no espanyol que porten als seus fill i filles a algun dels tres centres en els qual s'ha centrat la investigació. Les famílies són un pilar molt important pel que fa a l'acollida, a la interacció i la manera d'actuar dels seus infants en els centres i conèixer les seves opinions ha sigut de gran valor.

Tenint en compte que cap centre escolar és igual, vull fer algunes distincions importants entre els centres que he escollit per fer la investigació.

CENTRE A: L'objectiu del centre és fomentar la inclusió i la cohesió social creant un ambient de respecte entre els membres de l'escola. En el centre trobem un gran percentatge de famílies procedents del Marroc (90%), deixant un petit percentatge ocupat per famílies d'ètnies gitanes i un percentatge encara més petit de famílies procedents del centre-sud d'Amèrica, de la resta d'Àfrica i la resta d'Europa

CENTRE B: Aquest centre té com a objectiu millorar els resultats educatius i la cohesió social. Han decidit que la millor manera de garantir això i el treball inclusiu, l'aprenentatge dialògic i la participació de la comunitat educativa és treballar amb el projecte de les Comunitats d'Aprenentatge. És l'únic centre en tots els barris de Tarragona que treballa amb aquest projecte. Les famílies del centre són d'ètnia gitana i àrab.

CENTRE C: Aquest centre té com a objectiu l'assoliment de la cohesió social. La quasi totalitat de població del centre prové de famílies que viuen al barri, majoritàriament immigrades d'altres països. El més nombrós és el provinent del Marroc, però també es troben alumnes d'altres zones d'Àfrica, del sud i del centre d'Amèrica i de la resta d'Europa.

Els tres centres tenen en comú les dificultats econòmiques i socials de les famílies, provocant un augment en els nivells de pobresa i d'exclusió social al barri. Les necessitats educatives i d'assistència social són cada vegada més urgents i necessàries. Les escoles s'han convertit en un element central que articula demandes familiars i serveis públics, actuant com escoles xarxa.

4-. RESULTATS

En aquest apartat es detallaran els resultats de les enquestes realitzades als docents; en segon lloc les entrevistes a les directores i, per finalitzar, les entrevistes a les famílies.

4.1-. Resultats enquestes als docents

1. Fes una breu definició dels termes multiculturalisme i interculturalisme.

Algunes de les definicions són:

Centre A:

- “Multiculturalitat són moltes cultures però que no es relacionen. La interculturalitat representa que interaccionen i es complementen”
- “Multiculturalitat ens parla de la coexistència de diferents cultures sense que hi hagi interacció ni enriquiment entre elles”
- “En la multiculturalitat conviuen moltes cultures sense interactuar les unes amb les altres, interculturalitat és la interacció positiva de les diferents cultures”

Centre B:

- “Entenc el multiculturalisme com el territori on conviuen dues o més cultures diferents sense tenir cap vincle ni interacció. En canvi, entenc l'interculturalisme com el territori on conviuen diferents cultures i que totes aquestes es beneficien unes d'altres, tenen vincles en comú, comparteixen experiències, moments, etc. propis de cada cultura.
- “Multiculturalisme = diversitat de cultures. Interculturalisme = coexistència de dues o més cultures, amb trets més o menys rellevants d'una o més de les cultures que impregnen l'altra.”
- “Multiculturalisme: relació de convivència entre més d'una cultura per la existència de diferents ètnies en un mateix territori. Interculturalisme: Defensar, promoure i respectar la teva cultura i la dels altres.

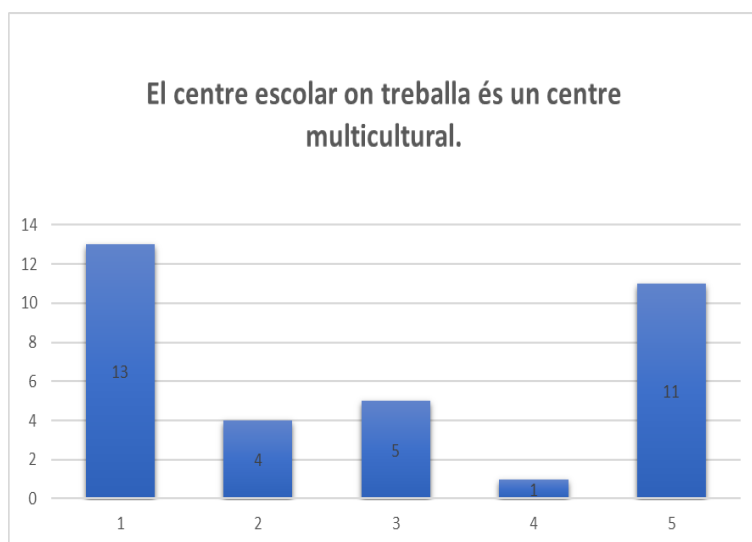
Centre C:

- “Presència de diverses cultures - Relació de les cultures”
- “Multi es que coexisten, inter es que se relacionan”
- “El multiculturalisme es refereix a la coexistència de diferents cultures i l'interculturalisme a les relacions establertes entre elles, de forma més inclusiva”

Els docents mostren que són capaços de diferenciar entre els dos termes, ja que les definicions que han donat són semblants als que donen els autors que s'han mencionat en el treball.

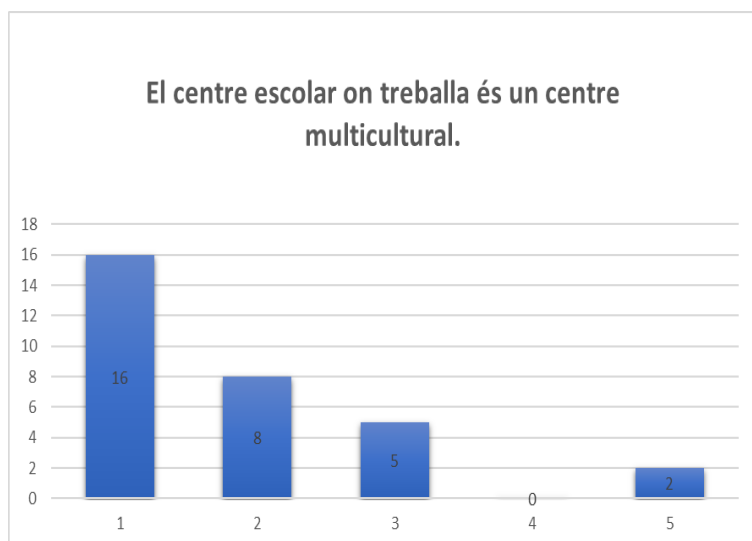
2. El centre escolar on treballa és un centre multicultural.

CENTRE A:

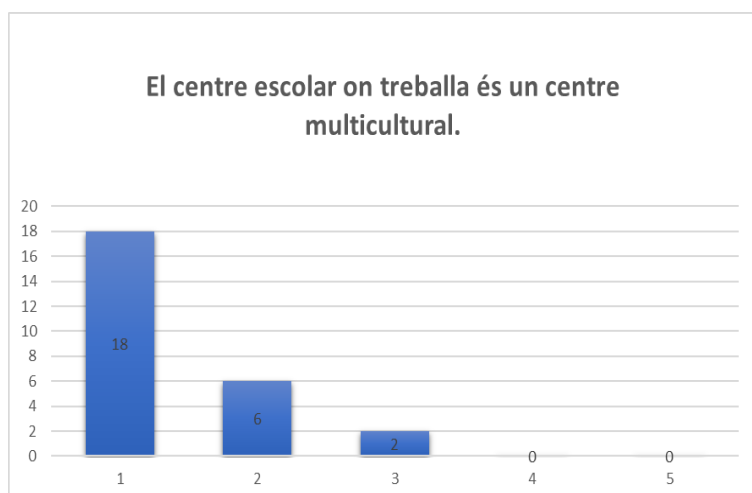
Es pot observar que la opinió del professorat destaca entre totalment d'acord, amb 13 docents i totalment en desacord amb 11 docents. 5 persones del professorat no estan ni d'acord ni en desacord.

CENTRE B:

Podem observar com la majoria del professorat està en la part més positiva, amb 16 docents que han dit que estan totalment d'acord, 8 estan d'acord. Es destaca que 2 estan totalment en desacord.

CENTRE C:

.Podem observar com la majoria, 18 persones del professorat es troben totalment d'acord conforme el centre és multicultural. Es destaca que cap docent està en desacord o en total

desacord.

3. El seu centre tracta la interculturalitat com un tema important i decisiu.

CENTRE A:

L'opinió del professorat pel que fa a aquesta qüestió sembla gairebé conjunta, amb 22 docents estant totalment d'acord i 6 estant d'acord. Es destaca la falta de professorat que pensi que es totalment incorrecte.

CENTRE B:

S'observa com la gran part del professorat opina de manera favorable amb 12 docents estant totalment d'acord i 13 estant d'acord. Destaquen els 2 docents que estan totalment en desacord que el seu centre tracti la interculturalitat com un tema important i decisiu.

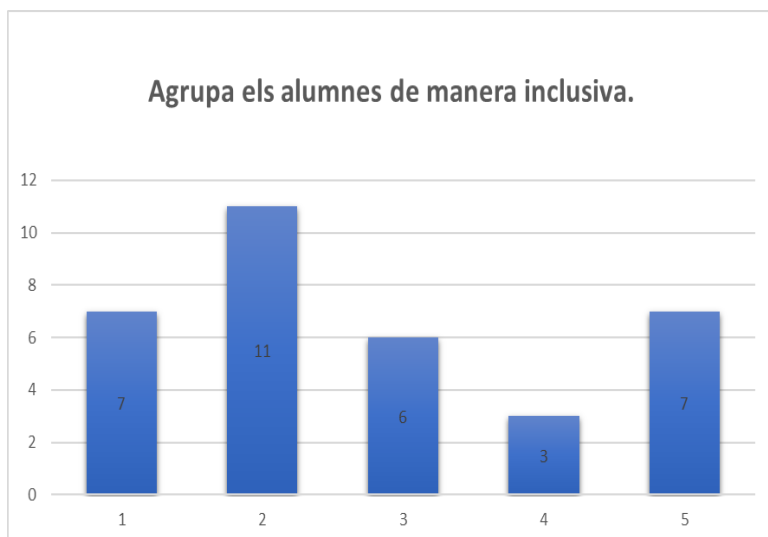
CENTRE C:

S'observa com 6 doceents no estan ni d'acord ni en desacord, amb 9 docents estant totalment d'acord i 7 estan d'acord. 3 estan en desacord i 1 està totalment en desacord pel que fa a la qüestió plantejada.

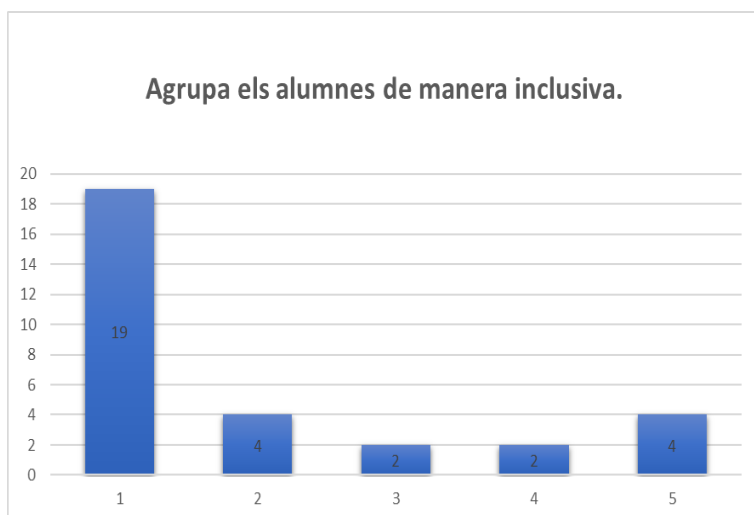
4. Agrupa els alumnes de manera inclusiva.

Centre A:

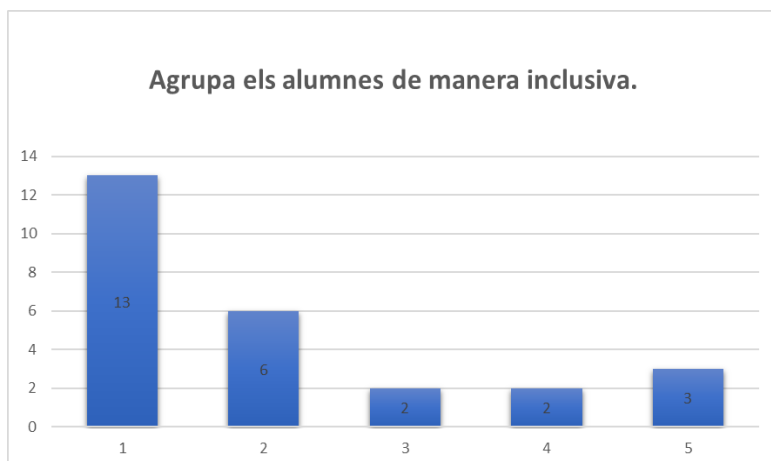
Destaquen els 7 professors i professores que estan totalment en desacord amb també 7 que estan totalment d'acord. 6 no estan ni d'acord ni en desacord.

Centre B:

Aquí s'observa que la gran majoria, 19 docents, estan totalment d'acord amb que agrupen de manera inclusiva amb només 4 que estan totalment en desacord.

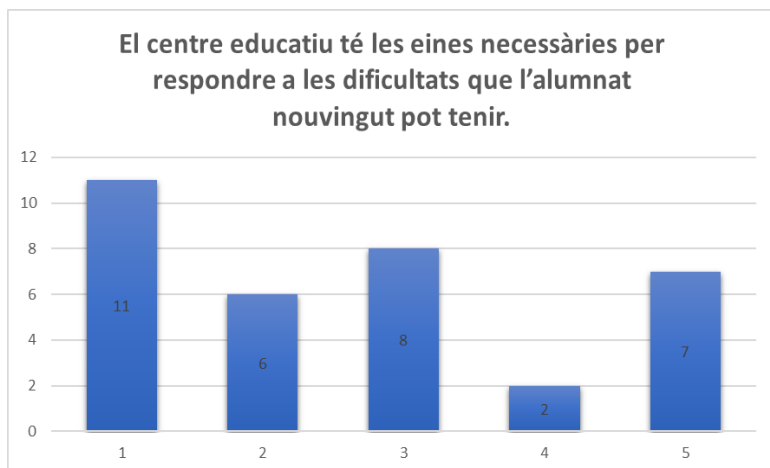
Centre C:

La gran part del professorat d'aquest centre, 13 persones, estan totalment d'acord; 6 estan d'acord amb només 3 docents que estan totalment en desacord.

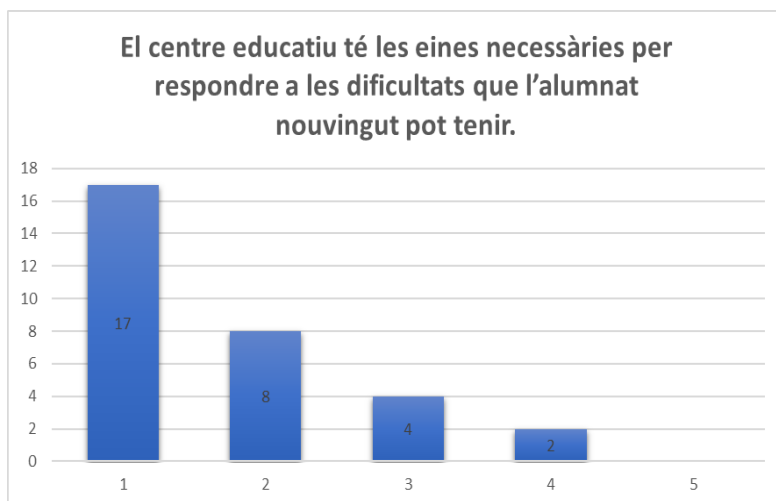
5. El centre educatiu té les eines necessàries per respondre a les dificultats que l'alumnat nouvingut pot tenir.

CENTRE A:

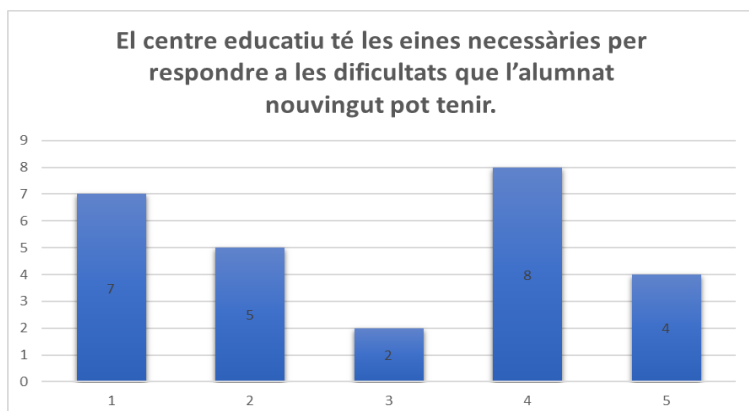
S'observa una opinió més diferenciada, amb 11 persones estant totalment d'acord; 8 que no estan ni d'acord ni en desacord i 7 que estan totalment en desacord.

CENTRE B:

La opinió del professorat es veu més unificada, amb 17 docents estant totalment d'acord; 8 estant d'acord; 4 que no estan ni d'acord ni en desacord i només 2 persones estan en desacord. Destaca la falta de docents que estan totalment en desacord.

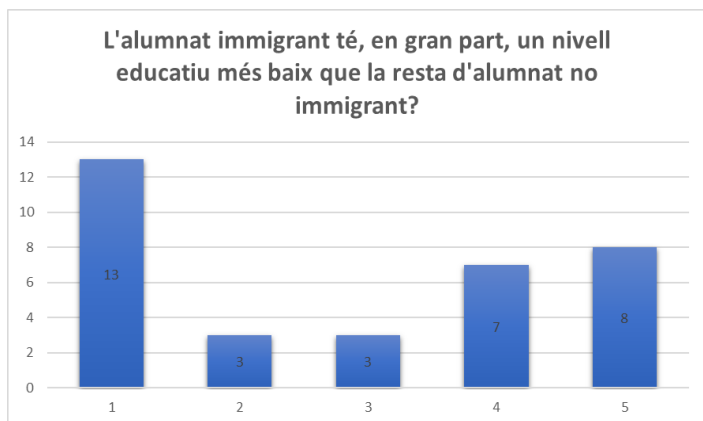
CENTRE C:

8 persones del professorat estan en desacord amb la qüestió, 7 estan totalment d'acord. Destaquen els 4 docents que estan totalment en desacord amb la afirmació que el centre tingui les eines necessàries.

6. L'alumnat immigrant té, en gran part, un nivell educatiu més baix que la resta d'alumnat no immigrant?

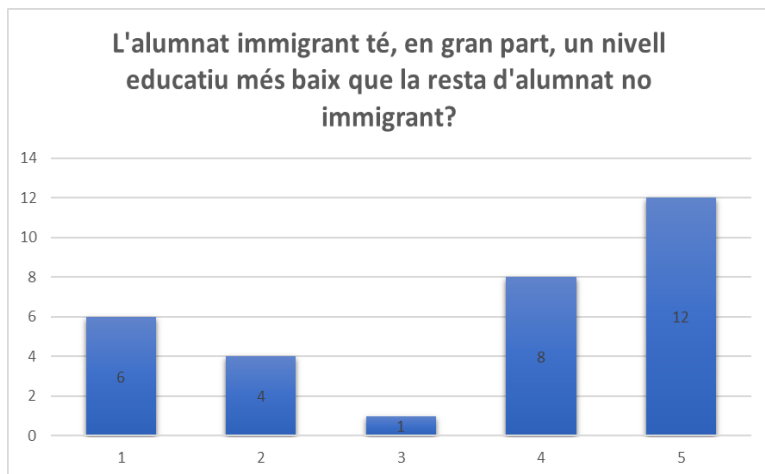
CENTRE A:

Observem com 13 persones del professorat d'aquest centre opinen que es totalment correcte que l'alumnat immigrant té un nivell educatiu més baix, amb 8 persones que opinen que es totalment incorrecte. 7 docents pensen que es

incorrecte; 3 opinen que es correcte amb només 3 que no pensen que es ni correcte ni incorrecte.

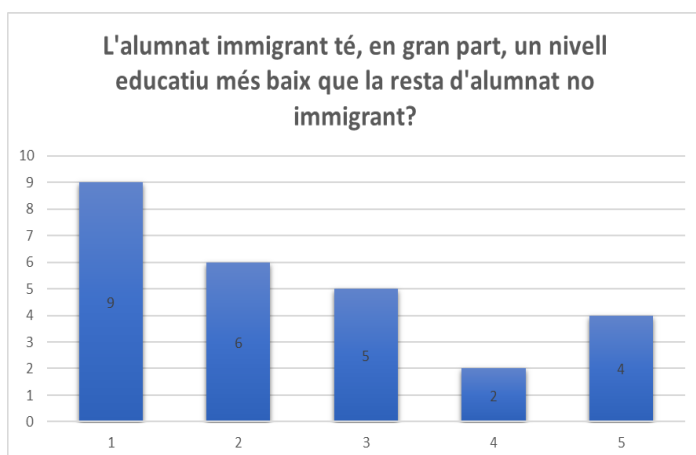
CENTRE B:

S'observa com la gran part del professorat, 12 persones, pensen que es totalment incorrecte el tema que s'està referenciant en aquesta qüestió. Només 6 persones estan totalment d'acord, 8 persones estan en desacord i, només 1 persona no

està ni d'acord ni en desacord.

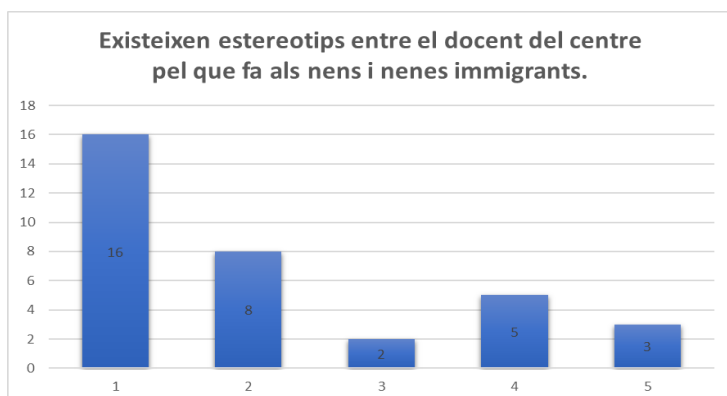
CENTRE C:

Observem com 9 docents estan totalment d'acord amb l'afirmació, 6 estan d'acord, 5 no estan ni d'acord ni en desacord, 2 persones estan en desacord i 4 estan totalment en desacord.

7. Existeixen estereotips entre el docent del centre pel que fa als nens i nenes immigrants.

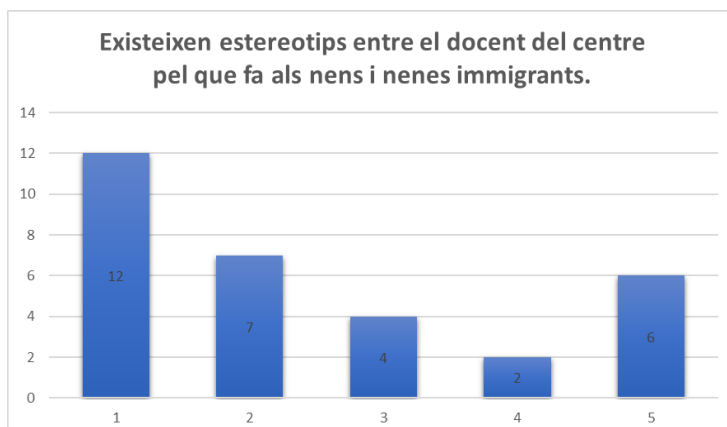
CENTRE A:

16 dels docents d'aquest centres estan totalment d'acord amb l'afirmació de l'existència d'estereotips per part del professorat cap a l'alumnat immigrant. 5 persones estan en desacord, 3 estan totalment en

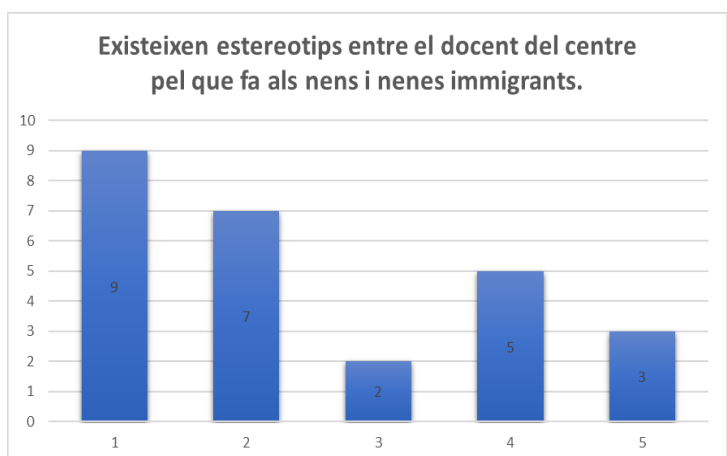
desacord i 8 estan d'acord.

CENTRE B:

Observem una diferència entre el docent que està totalment d'acord, 12 i el que està totalment en desacord, 6. 4 persones no estan ni d'acord ni en desacord i 7 estan d'acord amb l'afirmació.

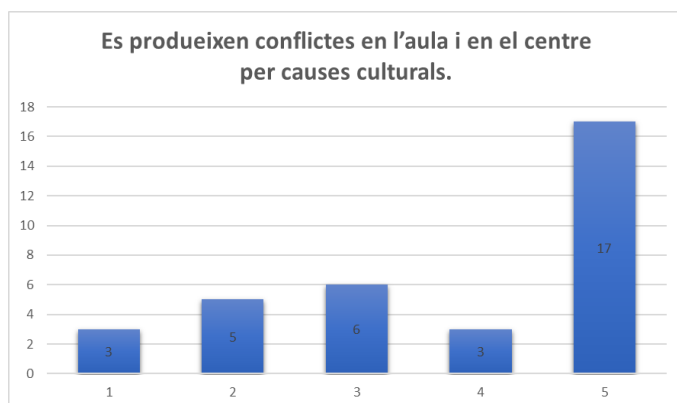
Centre C:

Observem com 9 persones del professorat estan totalment d'acord amb la qüestió plantejada, 7 estan d'acord. 2 docents no estan ni d'acord ni en desacord, amb 5 que estan en desacord i 3 estan totalment en desacord.

8. Es produeixen conflictes en l'aula i en el centre per causes culturals.

CENTRE A:

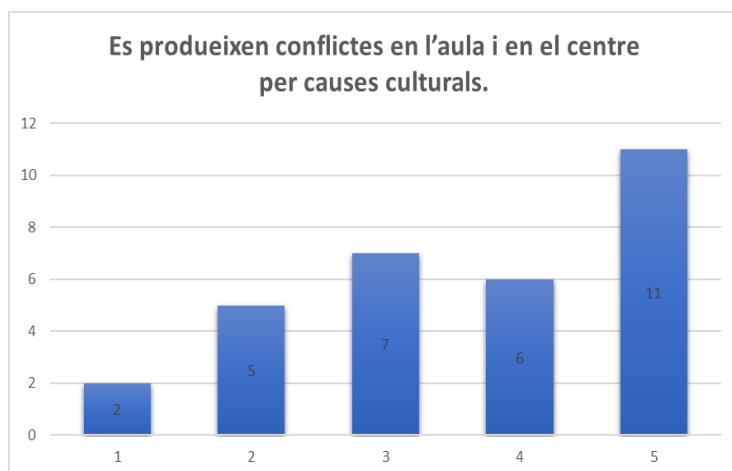

Es pot observar la gran diferència entre els que estan totalment en desacord amb l'afirmació, 17 persones, amb els que estan totalment d'acord, només 3 persones. 6 persones no estan ni d'acord ni en desacord.

He demanat que expliquin alguna situació de conflicte per diferències culturals, algunes de les respostes han sigut:

- “Les úniques situacions de conflicte que he viscut han sigut entre famílies del Marroc amb famílies del Sàhara per les seves pròpies diferències, que al final afecten als infants”
- “En els nivells d'infantil on estic jo, no hi ha cap conflicte entre els alumnes. Sí que s'han donat situacions entre les famílies”
- “Una família espanyola va decidir canviar el seu fill d'escola perquè defensava que la multiculturalitat del centre baixava el nivell d'estudi.”

CENTRE B:

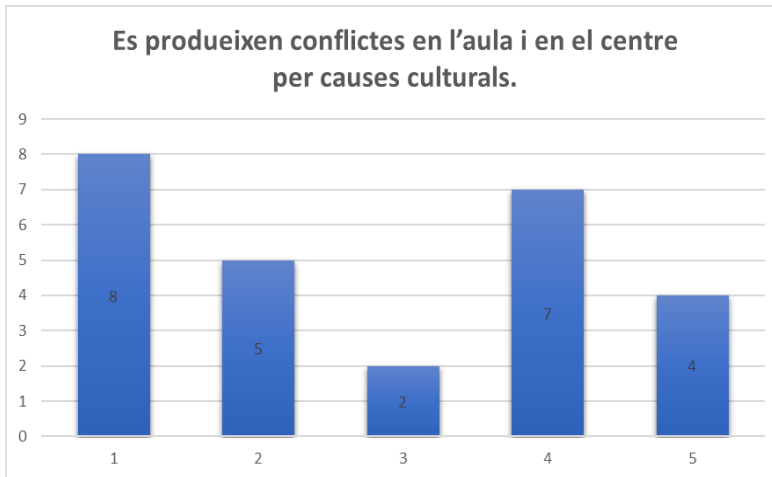
Es destaca que 11 persones del professorat opinen que es totalment incorrecte l'afirmació proposada amb 7 persones que no estan ni d'acord ni en desacord. Només 2 docents estan totalment d'acord i 5 estan d'acord.

Algunes de les situacions viscudes pel professorat són:

- “Alumnes de diferents ètnies no respectant les festivitats culturals dels altres”
- “Alguns alumnes marroquins han començat a riure d'un nen que portava un collaret de Jesús. S'ha explicat que cadascú té les seves creences i s'han de respectar”

- “El fet que sonessin les campanades de l’església catòlica marcant els quarts va suposar que alumnes musulmans es tapessin els orelles creient que no havien d’escoltar-ho. Ho vam poder treballar, però d’entrada va ser un petit conflicte.”

CENTRE C:

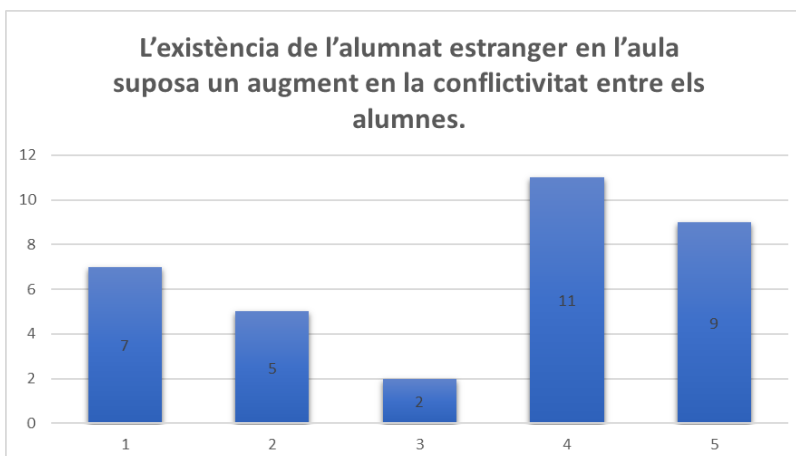
S’observa que no hi ha gran diferència entre el docent que està totalment d’acord, 8, amb el docent que està en desacord, 7. 5 persones estan d’acord i 7 estan en desacord, només 2 no estan ni d’acord ni en desacord.

Algunes de les situacions viscudes pel professorat són:

- “Famílies es queixen d’activitats que pensen que són inadequades per la seva cultura”
- “Alguns alumnes no entenen per què la festa del corder era tan important per als musulmans. Als nens àrabs desconeixien que feien i que era el “culto” evangelista. Això provoca conflicte per la desvaloració dels diferents rituals culturals.”
- “Algunes famílies gitanes han tingut conflictes amb famílies marroquins per motius culturals”

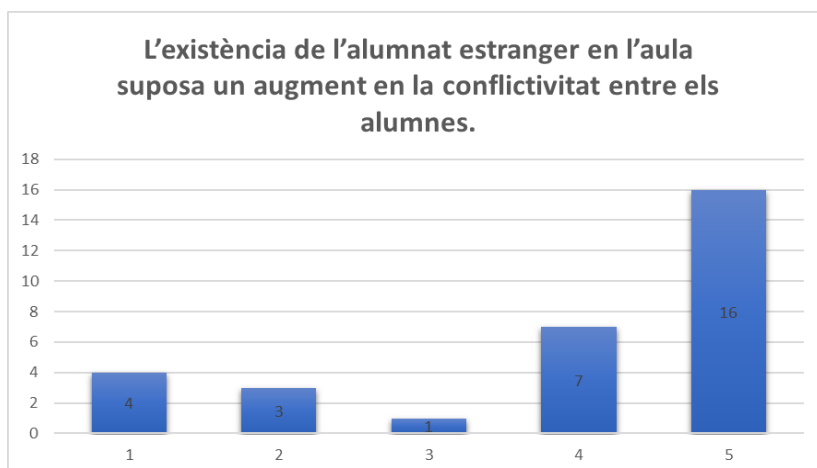
9. L’existència de l’alumnat estranger en l’aula suposa un augment en la conflictivitat entre els alumnes.

CENTRE A:

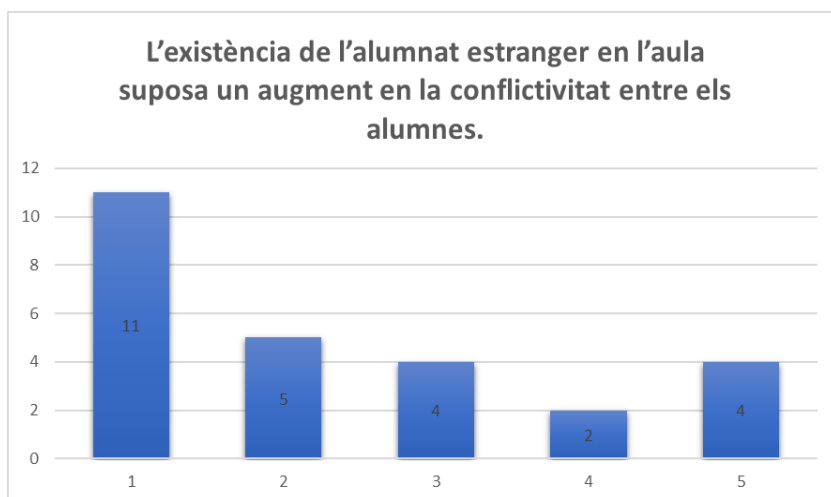
11 persones del professorat estan en desacord amb l’afirmació, mentre 9 estan totalment en desacord. Observem que 7 persones estan totalment d’acord i 5 estan d’acord amb l’afirmació plantejada.

CENTRE B:

Es pot observar com la gran part dels docents d'aquest centre, 16 persones, estan totalment en desacord amb l'afirmació que s'ha plantejat, destacant només 4 persones que estan totalment d'acord.

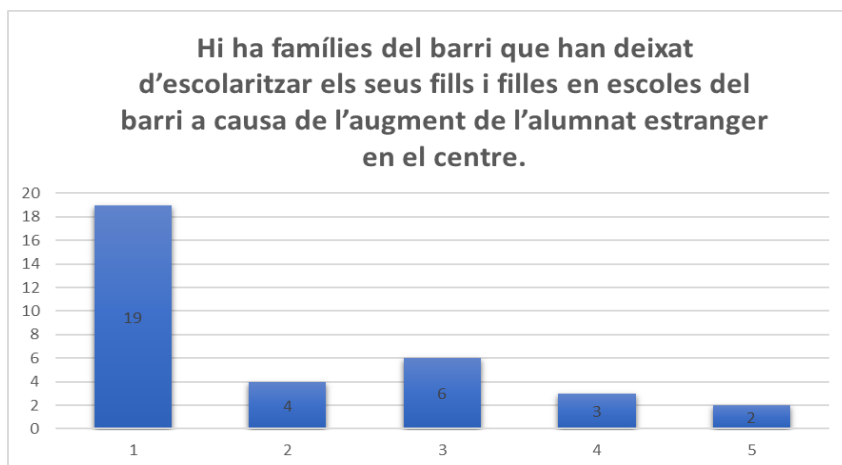
CENTRE C:

S'observa com 11 persones del professorat està totalment d'acord amb l'afirmació, que destaca dels 4 que estan totalment en desacord.

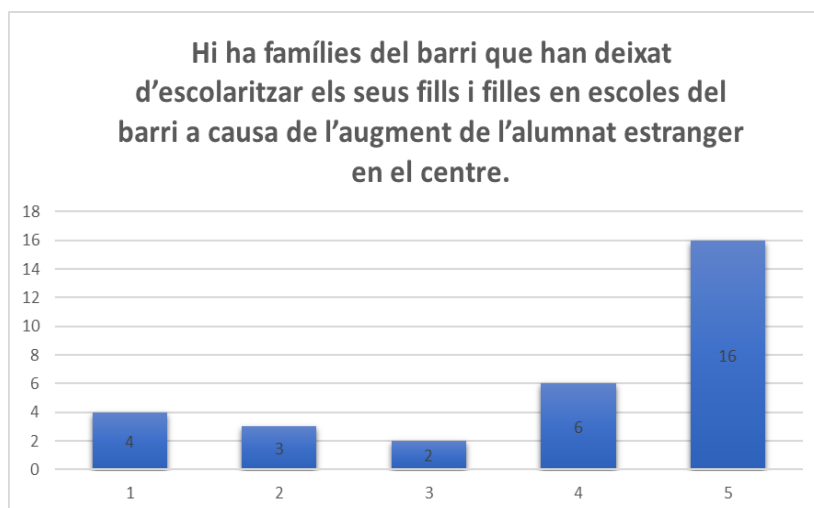
10. Hi ha famílies del barri que han deixat d'escolaritzar els seus fills i filles en escoles del barri a causa de l'augment de l'alumnat estranger en el centre.

CENTRE A:

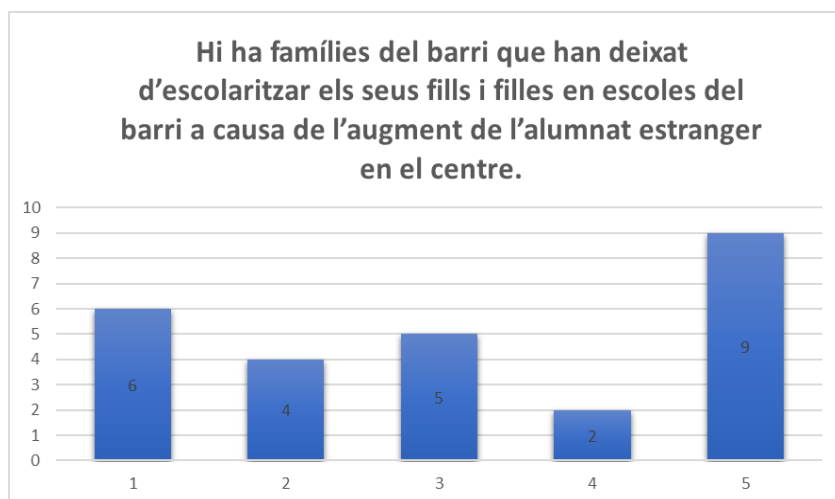
Es pot observar com la gran part del professorat, 19 persones, estan totalment d'acord contràriament a només 2 persones que estan totalment en desacord.

CENTRE B:

Contrari al centre A, en aquest centre la majoria, 16 persones estan totalment en desacord amb l'afirmació que s'ha proposat i només 4 persones estan totalment d'acord.

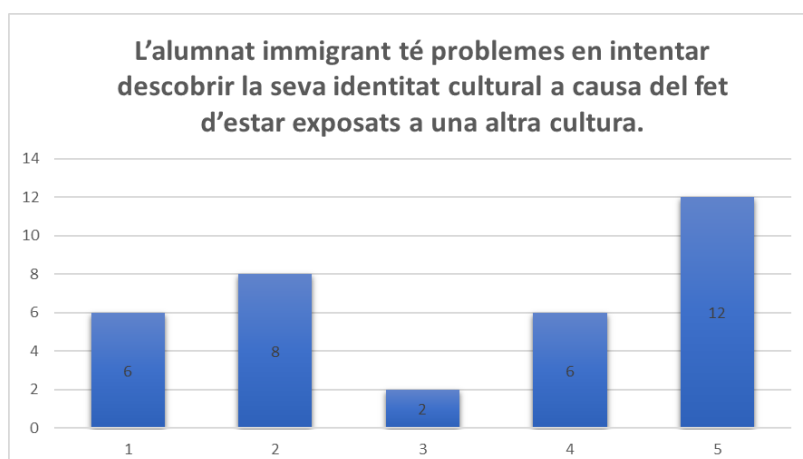
CENTRE C:

En aquest centre podem observar com no hi ha una gran diferència entre els docents que estan totalment d'acord amb l'afirmació plantejada, 6; i els que estan totalment en desacord, 9.

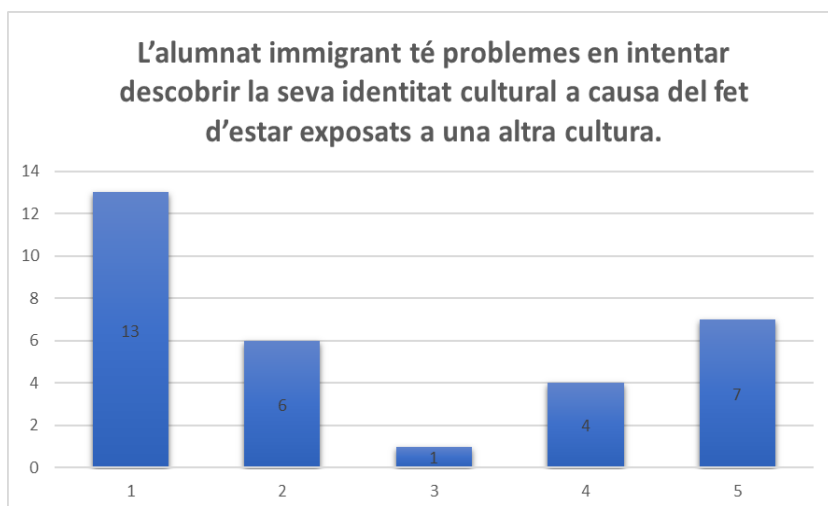
11. L'alumnat immigrant té problemes en intentar descobrir la seva identitat cultural a causa del fet d'estar exposats a una altra cultura.

CENTRE A:

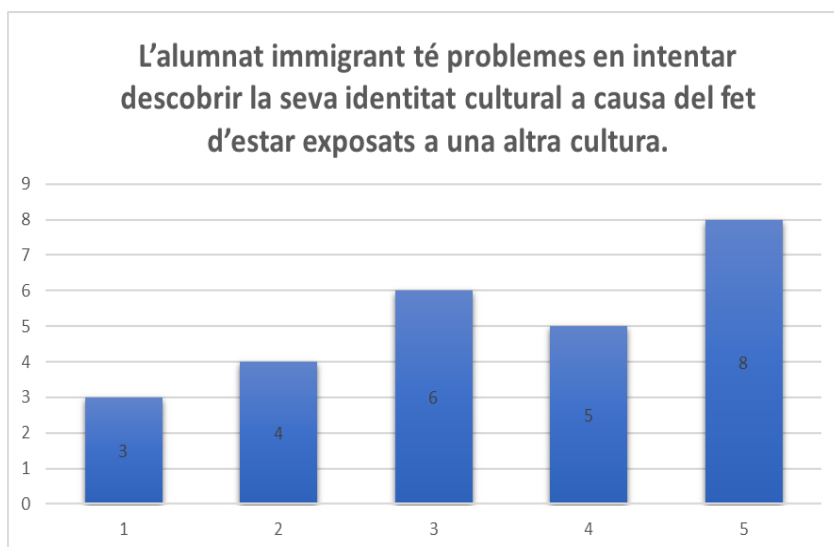
Es pot observar com 12 docents pensen que es totalment incorrecte l'afirmació que s'està plantejant, 6 que és totalment correcte, 8 que és correcte.

CENTRE B:

13 docents estan totalment d'acord amb l'existència de problemes d'identitat en l'alumnat immigrant, contraris als 7 que estan totalment en desacord.

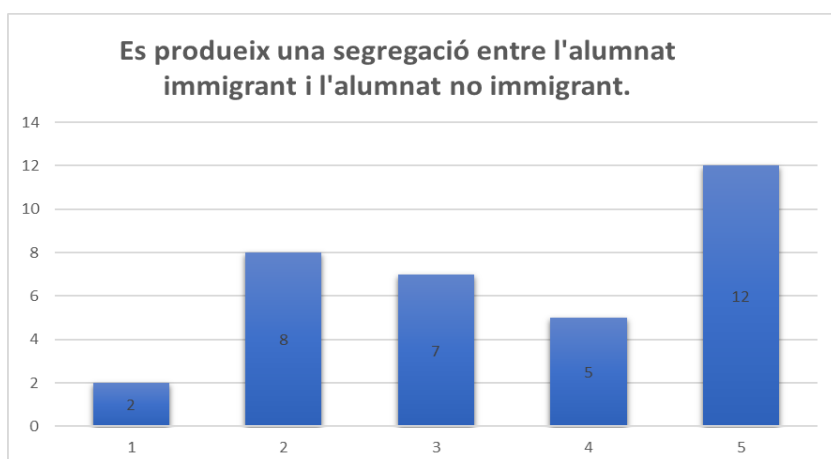
CENTRE C:

L'opinió del professorat es troba més inclinada cap a la part d'incorrecte, amb 8 persones estant totalment en desacord i 5 en desacord.

12. Es produeix una segregació entre l'alumnat immigrant i l'alumnat no immigrant.

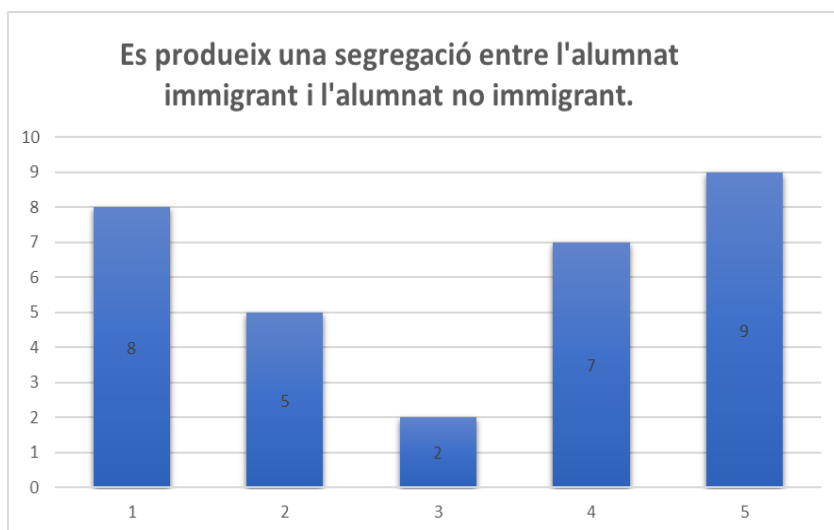
CENTRE A:

12 persones del professorat estan totalment en desacord amb el fet que es produeixi una segregació d'aquests alumns en el centre i només 2 estan totalment d'acord. Destaquen les 7 persones que no estan ni

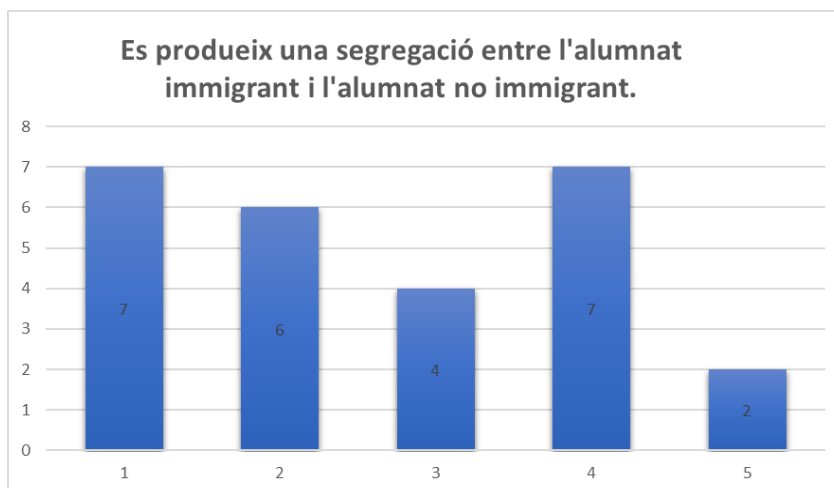
d'acord ni en desacord.

CENTRE B:

Observem com no hi ha una gran diferència entre els docents que estan totalment d'acord, 8, i els que estan totalment en desacord, 9.

CENTRE C:

S'observa com hi ha el mateix nombre de docents que estan totalment d'acord amb els que estan en desacord, 7. Destaquen les 2 persones que estan en total desacord.

13. Com creus que afecta els alumnes del país d'origen que hi hagi en l'aula i en el centre molts alumnes immigrant?

CENTRE A:

COM CREUS QUE AFECTA ELS ALUMNES DEL PAÍS D'ORIGEN QUE HI HAGI EN L'AULA I EN EL CENTRE MOLTS ALUMNES IMMIGRANT?

■ Afecta de manera positiva ■ Afecta de manera negativa ■ No afecta

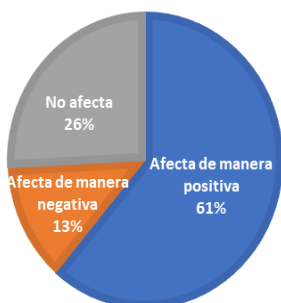

El 41% del professorat opina que afecta de manera positiva pels alumnes del país que hi hagi alumnat d'origen immigrant; 27% opina que afecta de manera negativa i el 32% opina que no afecta en res.

CENTRE B:

COM CREUS QUE AFECTA ELS ALUMNES DEL PAÍS D'ORIGEN QUE HI HAGI EN L'AULA I EN EL CENTRE MOLTS ALUMNES IMMIGRANT?

■ Afecta de manera positiva ■ Afecta de manera negativa ■ No afecta

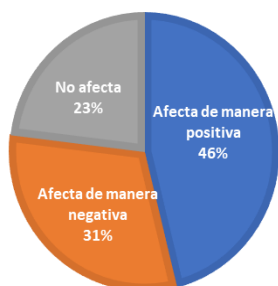
El 61% dels docents del centre opina que afecta de manera positiva pels alumnes del país d'origen que hi hagi alumnes d'origen immigrant; un 13% opina que afecta de manera negativa i un 26% que no afecta en

res.

CENTRE C:

COM CREUS QUE AFECTA ELS ALUMNES DEL PAÍS D'ORIGEN QUE HI HAGI EN L'AULA I EN EL CENTRE MOLTS ALUMNES IMMIGRANT?

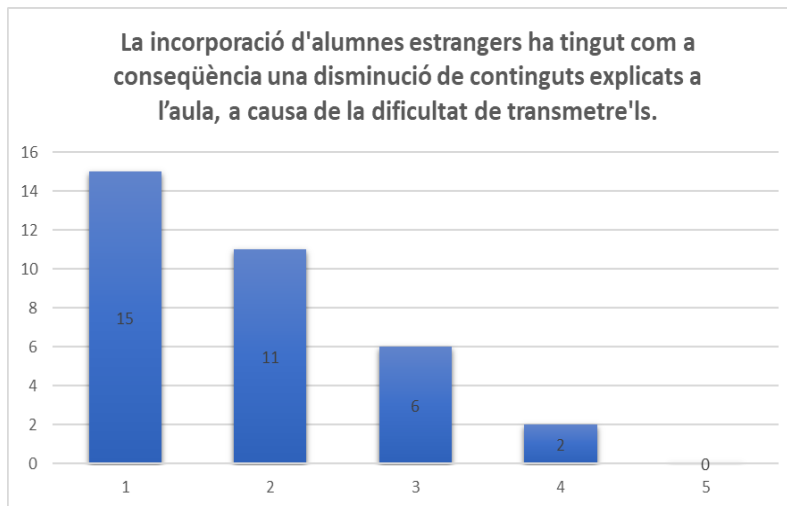
■ Afecta de manera positiva ■ Afecta de manera negativa ■ No afecta

Un 46% del professorat opina que afecta de manera positiva l'existència d'alumnat immigrant pels alumnes del país d'origen; un 31% opina que afecta de manera negativa i un 23% que no afecta.

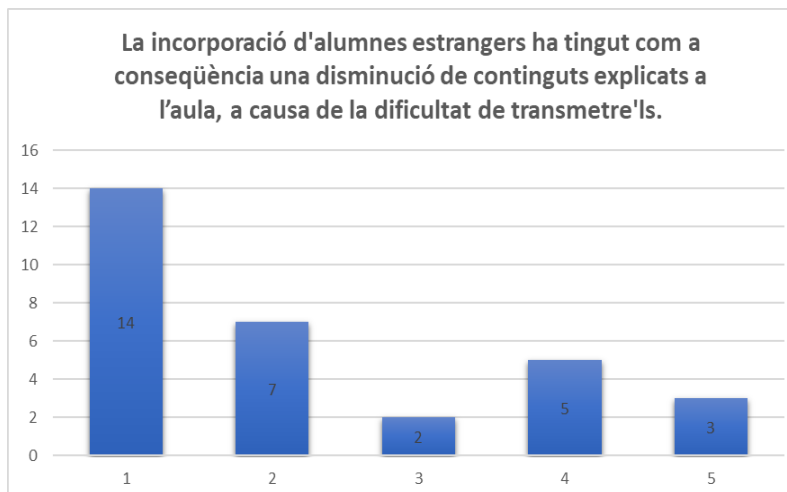
14. La incorporació d'alumnes estrangers ha tingut com a conseqüència una disminució de continguts explicats a l'aula, a causa de la dificultat de transmetre'ls.

CENTRE A:

Destaca la falta de docent que estiguin totalment en desacord amb l'afirmació que s'ha proposat, amb només 2 que estiguin en desacord. 15 persones estan totalment d'acord i 11 estan d'acord.

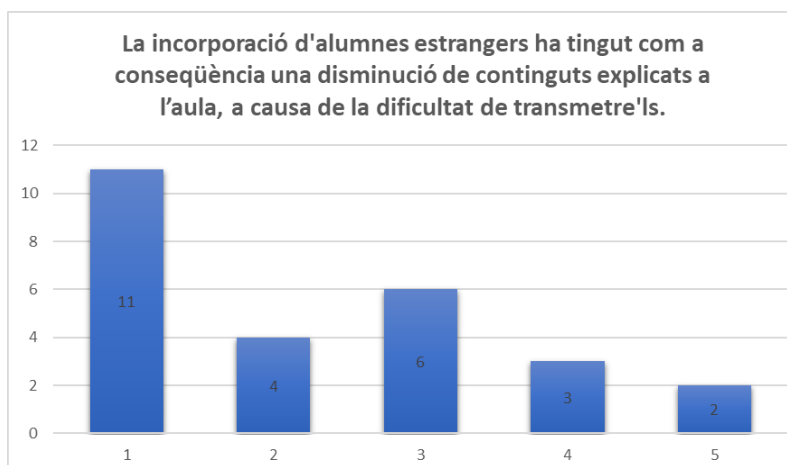
CENTRE B:

Podem observar com 14 persones del professorat estan totalment d'acord amb el fet que existeix una disminució dels continguts a causa de la gran incorporació de l'alumnat immigrant. Només 3 persones estan totalment en desacord i 2 que no estan ni

d'acord ni en desacord.

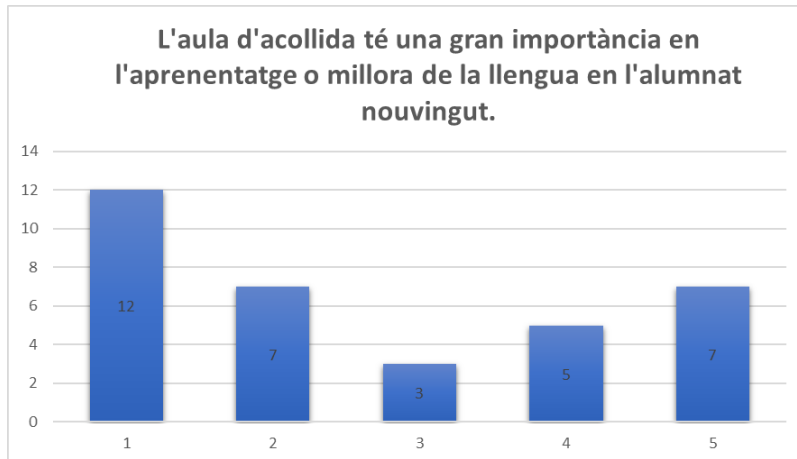
CENTRE C:

S'observa com 11 persones del professorat estan totalment d'acord amb l'afirmació que s'ha plantejat, amb només 2 que estan totalment en desacord. 6 persones no estan ni d'acord ni en desacord

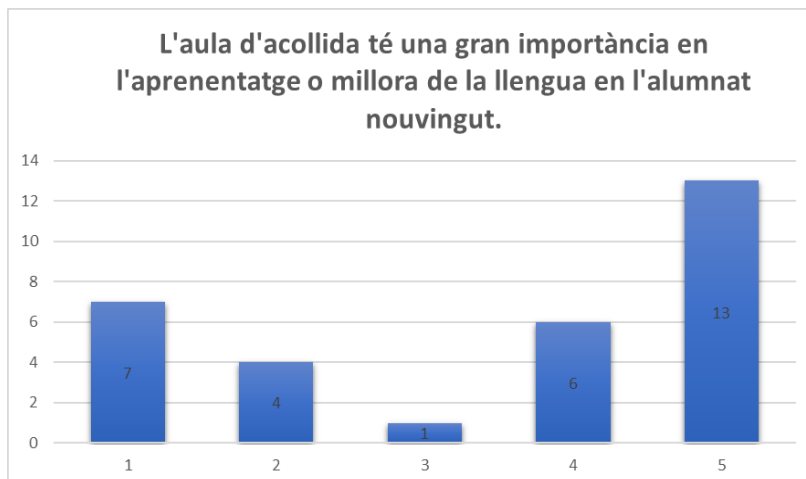
15. L'aula d'acollida té una gran importància en l'aprenentatge o millora de la llengua en l'alumnat nouvingut.

CENTRE A:

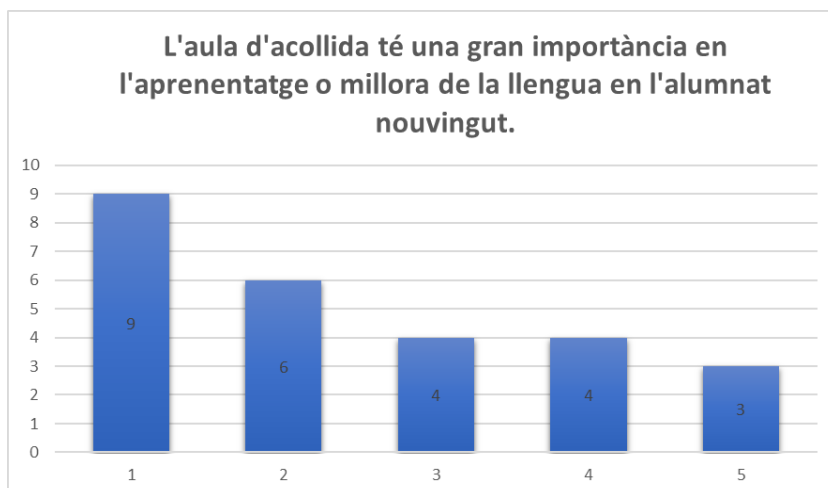
12 dels docents del centre estan totalment d'acord sobre la gran importància de l'aula d'acollida per l'alumnat nouvingut; 7 estan d'acord i uns altres 7 estan totalment en desacord.

CENTRE B:

Es pot observa com la gran part del professorat, 13 persones estan totalment en desacord amb l'afirmació plantejada i només 7 estan totalment d'acord.

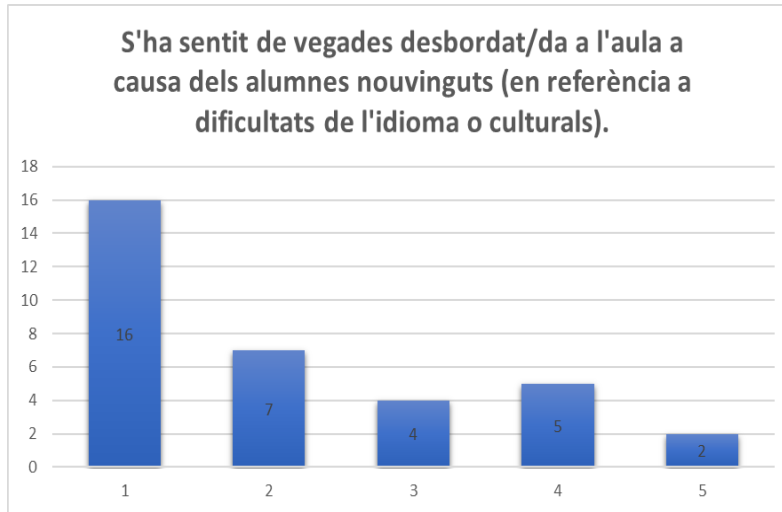
CENTRE C:

Observem com 9 persones estan totalment d'acord amb l'afirmació, 6 estan d'acord, 4 estan en desacord i 3 estan totalment en desacord.

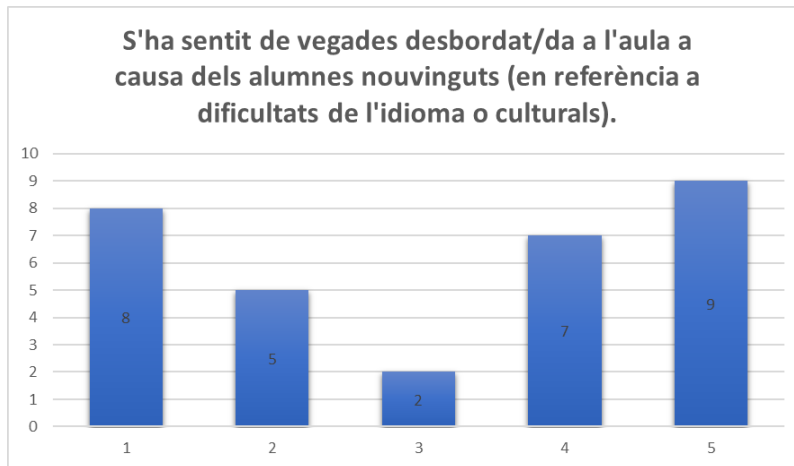
16. S'ha sentit de vegades desbordat/da a l'aula a causa dels alumnes nouvinguts (en referència a dificultats de l'idioma o culturals).

CENTRE A:

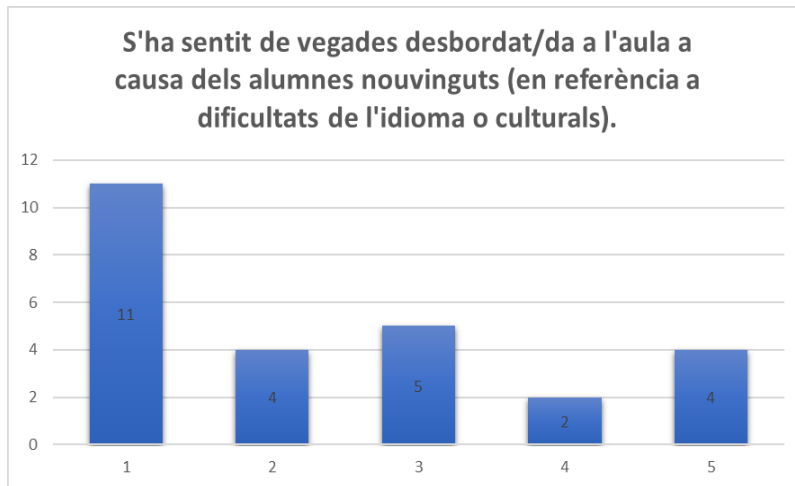
16 persones del professorat estan totalment d'acord amb que s'han sentit desbordats en algunes situació amb les dificultats de l'idioma o culturals que poden presentar els alumnes nouvinguts. Només 2 persones estan totalment en desacord amb aquesta qüestió.

CENTRE B:

Es pot observar la poca diferència entre els que estan totalment d'acord amb l'afirmació plantejada, 8 persones i els que estan totalment en desacord, 9 persones. Només hi ha 2 docents que no estan ni d'acord ni en desacord.

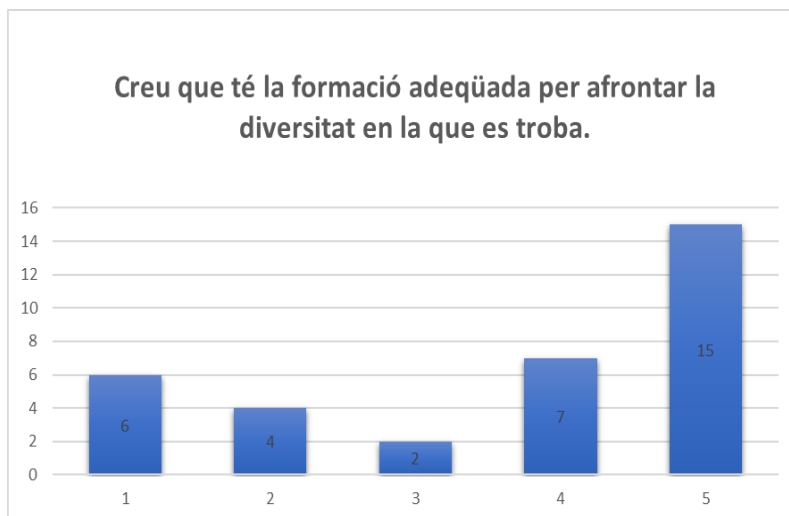
CENTRE C:

Observem una gran diferència entre els que estan totalment d'acord, 11 persones, i els que estan totalment en desacord, 4 persones. 5 persones no estan ni d'acord ni en desacord.

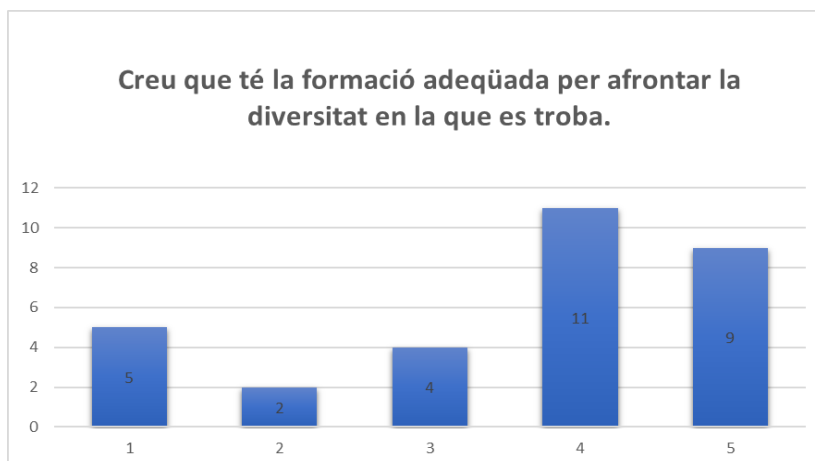
17. Creu que té la formació adequada per afrontar la diversitat en la que es troba.

CENTRE A:

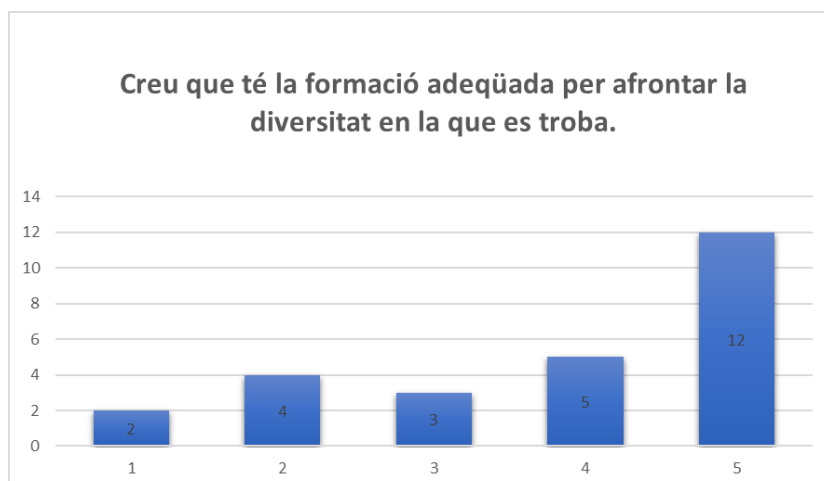
Una gran part del professorat, 15 persones, estan totalment en desacord, ja que creuen que no tenen la formació adequada. Només 6 persones estan totalment d'acord, 4 estan d'acord, 7 estan en desacord i 2 persones no estan ni d'acord ni en desacord.

CENTRE B:

Només 5 persones del professorat estan totalment d'acord amb la qüestió que tinguin una bona formació per tractar la diversitat, 9 persones estan totalment en desacord i 11 estan en desacord.

CENTRE C:

La gran part del professorat, 12 persones, està totalment en desacord amb l'afirmació plantejada, només 2 docents estan totalment d'acord.

18. Quines estratègies considera adequades per implementar en un centre multicultural?

És interessant veure com en el centre B, on treballen amb les comunitats d'aprenentatge, la gran part dels docents afirmen que són les mateixes comunitats la millor estratègia pels centres multiculturals. Algunes altres estratègies que comenten des d'aquest centre són:

- “Més recursos humans per poder atendre les necessitats individuals dels alumnes. Treballs per grups flexibles o interactius. Intervenció de les famílies en la vida de la comunitat escolar. Figures de referència per als alumnes de les diferents ètnies.”
- “Creació d'activitats on compartir trets propis de cada cultura (menjars, cotnes o danses del món, per exemple), videofòrums relacionats, i sobretot la convivència i el respecte en el dia a dia”.

Des del centre A, destaquen que la millor estratègia per implementar és la formació dels docents, entre unes altres coses.

- “Falta formació dels docent i augmentar les nostres expectatives cap a l'alumnat. Falten reforços lingüístics. Seria molt important que les famílies poguessin sentir-se part de la comunitat escolar i participa en les activitats i fins i tot classes del centre.”
- “Més recursos, reducció de ràtios a les aules, formació de qualitat i funcional per als docents...”

Es destaca una resposta on el docent posa que la millor estratègia és “tenir més hores d'aula d'acollida.” i una altra on el docent pensa que “cal més temps a l'aula que a l'aula d'acollida per tal de poder establir una bona relació entre els alumnes”.

Des del centre C les respostes més destacades són:

- “Augment de professorat format en d'altres cultures i llengües.”
- “Més suport als docents”. Hi ha un gran nombre de respostes que demanen més recursos

humans als centres i, sobretot dins l'aula.

- També hi ha un gran nombre de respostes on pensen que les millors estratègies són tenir activitats culturals que involucrin a les famílies.

19. Què creu que ha de canviar per tenir uns centres escolars interculturalment exitosos?

Les respostes dels docents dels tres centres no han sigut tan diferents, ja que els temes que pensen que han de canviar són els mateixos:

- “Implementar estratègies inclusives”
- “Més informació sobre la cultura dels infants i les famílies. Moltes vegades no s'actua o es treballa per desconeixement del professorat.”
- “Augment de personal docent i motivació d'aquest.”
- “S'ha de tenir els objectius clars i realistes pel que fa a l'educació intercultural”
- “La visió d'alguns membres de la comunitat per tal de fer un treball social e inclusiu. Sempre partint de la base del respecte, la tolerància i la acceptació de la diversitat cultural.”
- “Involucrar més a les famílies de totes les cultures existents a l'escola”
- “Qualsevol relació amb unes altres cultures és positiu pel creixement personal, si es sap gestionar”

Vull destacar una resposta d'un docent del centre B:

- “Treure les aules d'acollida, els alumnes aprenen la llengua millor quan estan envoltats d'altres que la parlen. Però per això, cal que hi hagi més recursos humans les aules per atendre als infants que ho necessitin sense sortir de les aules”

4.2.- Resultats entrevistes amb famílies

CENTRE A:

La família A ha arribat a l'estat espanyol fa quatre anys i la família B porta 11 anys en el barri. La família B ha decidit sense pensar-ho dues vegades, portar els seus fills a l'escola del barri per la proximitat: “hi ha una escola en el barri on vivim, no vam pensar molt en com seria l'escola, ja que de qualsevol manera seria millor que les escoles del nostre país”. La família A va decidir portar els seus dos fills a una escola al centre de Tarragona perquè pensaven que en un centre ple de nens i nenes del Marroc, els seus fills no aprendrien res: “He pensat que per portar-los a l'escola del centre plena d'alumnes del seu mateix país, m'hauria quedat al meu país. Volia que tinguessin una millor educació, per això vam decidir portar-los a Tarragona on

no hi havia alumnes del Marroc, tot i l'esforç que suposava haver de pagar l'autobús per portar-los i recollir-los, més el temps gastat", m'explica la mare dels infants.

El que no s'esperava la família era veure com els seus fills tornaven a casa plorant perquè no s'adaptaven al centre, ni el centre feia l'esforç d'incloure els infants. "Crec que no tenen la capacitat d'incloure alumnes d'una altra cultura o d'un altre nivell socioeconòmic, i això es veia en la manera en la qual ens parlaven tant a nosaltres com als nostres fills. Era molt diferent a la manera en la qual parlaven amb els altres pares i mares i amb els seus fills i filles", m'explica el pare. Després d'un curs escolar, van decidir portar els seus fills al centre del barri.

Les dues famílies coincideixen en què l'escola fa un gran treball en incloure els alumnes nous, encara que tenen dubtes de si ho farien així de bé si hagués més diversitat al centre. "Es pot observar com en el centre la gran part d'alumnes són marroquins, llavors no sé si fan un bon treball intentant incloure l'alumnat nou perquè per naturalesa ja està inclòs en el moment que arriba. Parla amb els altres nens i nenes en àrab, pot jugar perquè la gran part parlen en àrab. La única dificultat és que no tenen l'idioma per parlar amb les mestres. Sé que està malament dir-ho, però a vegades penso que la situació s'ha capgirat i les mestres s'han de preocupar pels alumnes d'aquest país d'origen per assegurar-se que estan bé en un centre amb una gran diversitat cultural d'un mateix país." - Pare de la família B.

Les dues famílies concorden en què els seus fills i filles són capaços de diferenciar les cultures pròpies amb les d'aquest país, ja que des de casa expliquen i dediquen temps en recalcar quina cultura és quina. Encara que deixen els seus fills participar en totes les activitats culturals del centre, la família A vol saber exactament que s'ensenyarà i el què es farà per si fan fer als seus fills activitats que contradiuen amb la religió i la cultura. "No tenim cap problema en què aprengui coses d'aquesta cultura, ja que és on estem vivim. Però si es comença a ensenyar activitats que vagin en contra de les nostres creences i cultures sí que demanem que no participin".

Els pares afirmen que els seus fills i filles es relacionen amb companys de diferents cultures i religions, i que en el barri no es pot segregat als immigrants perquè són la gran majoria.

Són conscients de la importància de les seves accions per ajudar a l'aprenentatge de la llengua, però en la família A els pares no saben llegir ni escriure, per tant, se'ls fa difícil ajudar als seus fills. En canvi, sí que promouen les activitats extraescolars com la biblioteca del centre o el centre cívic i deixen veure la televisió durant moltes hores en castellà.

En la família B l'encarregada d'ajudar als nens i nenes a aprendre l'idioma era una cosina que portava més temps aquí. Feien els deures amb ella, miraven la televisió amb ella i qualsevol dubte que poguessin tenir s'encarregava ella de resoldre.

La família B opina que el centre funcionava millor durant l'època en la qual va venir, ja que en el barri no hi havia tanta gent marroquí i això es veia reflectit en el centre. "Ara que en el barri la gran part de la població és del Marroc, les classes estan plenes amb infants que parlen àrab entre ells per entendre i el centre ho permet perquè estan desbordats. Antigament els pares i les mares ens preocupàvem més per fer que els nostres fills aprenguin l'idioma, les famílies d'ara no tenen cap interès perquè ho veu innecessari per a l'escola. Per això el nivell de l'escola ha baixat en picat."

La família A opina que l'educació dels alumnes nous depèn molt del centre. "Si el primer centre hagués estat capacitat per saber incloure la diversitat no els hauria tret d'allà perquè el nivell educatiu és més elevat. Aquesta escola del barri està capacitada per incloure la diversitat perquè només treballa amb ella, però crec que quan es té molts alumnes amb dificultats d'entendre perquè no tenen l'idioma, això arriba a fer baixar el nivell acadèmic."

CENTRE B

Per les famílies d'aquest centre s'ha realitzat un grup de discussió per tal d'adaptar-me als horaris dels pares i les mares.

La família C fa només sis mesos que ha arribat des del Marroc, mentre que la família D fa vuit anys.

La família C ha escollit el centre per proximitat, ja que és l'escola del barri. La família D portava a les seves filles al centre C, perquè només hi ha cinc minuts de distància fent el trajecte en cotxe, però van decidir canviar d'escola fa 3 anys.

Les dues famílies concorden en la implicació de l'escola per intentar crear una educació intercultural, ja que creuen que les accions que realitzen tenen aquesta finalitat.

"El centre fa moltes reunions amb els pares i coneixen que no podem deixar que els nostres fills i filles participin en activitats que no vagin amb el pensament de la nostra religió, però per activitats culturals no tinc cap problema perquè han de conèixer on viuen" Mare de la família D.

Els alumnes es relacionen amb tothom sense tenir en compte les diferències culturals o la falta d'idioma. "L'escola comença el treball de relacionar a tots els alumnes sense cap discriminació i quan entrem a les aules per fer activitats ens toca demostrar com s'ha de fer també, mantenint relacions amb famílies gitanes i espanyoles." Pare de la família D.

"És veritat que els alumnes nous es relacionen més amb alumnes del Marroc perquè veuen a les mares mantenint més relació amb mares que parlen l'àrab, però a l'escola tenen amics gitanos i espanyols, no només marroquins." Pare de la família C.

El centre obre les portes a les famílies per aprendre català i castellà per poder ser d'ajuda tant pels seus fills i filles com per ells mateixos. Opinen que les activitats que realitzen, com les tertúlies literàries o la biblioteca tutoritzada ajuden a fer sentir els pares i les mares com una part important en l'educació dels seus fills i filles.

La família C ha decidit començar una vida nova a Espanya per les dificultats que el seu país d'origen té de crear oportunitats de treball pels seus joves. La diferència en l'educació els ha semblat "increïble", el respecte els ha sorprès, ja que no el tenien en el Marroc.

La família D va decidir canviar les seves filles del Centre C perquè opinaven que hi havia poca relació amb les famílies i quan hi havia algun problema tenien problemes de comunicació. La falta d'activitats amb les famílies és un altre fet decisiu per haver-hi pres la decisió: "Observava com les meves amigues anaven juntes a classes de castellà i català en l'escola, podien entrar a les aules a fer activitats amb els seus fills i els altres alumnes, llavors vam decidir canviar d'escola quan acabés el curs."

CENTRE C:

La família E fa tretze anys que es troba a Catalunya, però fa set anys que porten els seus fills al centre. La família F fa tres anys que va arribar al centre. La manera d'escollir el centre ha sigut per la proximitat.

"No han d'estar totes les escoles capacitades per educar interculturalment?" em diu el pare de la família E. "No crec que sigui possible per una escola en un barri com aquest pensar que la interculturalitat no té importància"

La família F m'explica alguna dificultat del seu fill per diferenciar cultures. Per exemple, una vegada va dir a casa que no podia menjar carn perquè era la Quaresma. "No sabia que era la Quaresma i em va agafar tot per sorpresa. He hagut d'explicar que nosaltres no fem allò perquè no és ni de la nostra cultura ni la nostra religió. La mestra després em va dir que aquell tema ho van parlar els alumnes entre ells, però crec que hagués estat bé per la mestra intervenir i explicar que no tothom ho fa perquè cadascú té diferents cultures".

L'escola té gran varietat de cultures i no tots els immigrants són del Marroc, per tant, es veu com els alumnes es relacionen amb companys i companyes de diferents cultures com amb els que tenen una mateixa cultura.

Les dues mares d'aquestes famílies acudeixen al centre cívic per aprendre i reforçar el català i poder ajudar amb els deures dels infants. Animen a veure la televisió i a no parlar àrab amb els seus amics. "Si només parlen àrab, quan tindran temps per aprendre i parlar el català o el castellà? Per això no m'agraden les aules d'acollida, ja que quan em van explicar la seva

finalitat, tot i ser una bona finalitat, no crec que sigui la millor manera. Els nens han d'aprendre català i castellà envoltats de nens que parlin català i castellà", em diu el pare de la família E. Les dues famílies semblen concordar amb la falta d'activitats i implicació de les famílies al centre, però no creuen que sigui de gran importància per l'educació dels seus fills i filles.

4.3.- Resultats entrevistes amb directores dels centres

Les dues directores tenen molts anys d'experiència treballant en centres multiculturals i actualment estan en centres de complexitat màxima que són el Centre A i el Centre B. Aniré per aquestes mateixes lletres per resumir les seves entrevistes.

Les dues concorden que la dificultat que es troben els alumnes nous és l'idioma. La directora A comparteix: "Molts pensen que en ser un centre multicultural, l'alumnat es troba dificultats culturals, però quan el 90% de l'alumnat, sense exagerar, és d'origen marroquí, l'alumnat nouvingut es troba com a casa, no existeix un xoc cultural."

Per afrontar i minimitzar les dificultats de l'idioma, els dos centres tenen visions diferents. En el centre A, existeixen les aules d'acollida per l'alumnat nouvingut, on acudeixen una hora al dia durant dos anys només per l'assoliment de la llengua catalana. També tenen padrins escollits per la mestra per ajudar al nouvingut a entendre el funcionament de la classe, els companys...

En el centre B, la directora ho explica així: "Nosaltres creiem en la immersió a "tope", quan arriba un alumne se l'ha d'incorporar, agrupar i acollir des del grup classe. S'ha d'oferir totes les necessitats que pugui tenir en el seu grup classe i a poc a poc anirà afiançant tota la part de les amistats, els vincles i l'idioma"

De les aules d'acollida, la directora B opina que "el centre sent unes comunitats d'aprenentatge, s'ha de fomentar la inclusivitat al 100% i nosaltres pensem que les aules d'acollida no són un sistema inclusiu i encara que molts centres les justifiquin perquè diuen que els alumnes acaben d'aterrar i no els podem posar en el grup classe perquè no entenen és mentida. Entenen perquè hi ha una comunicació no oral que ens fa sobreviure el dia a dia."

Concorden en els prejudicis existents sobre els centres dels barris i en els centres de màxima complexitat, encara que assegurin que no hi ha problemes de convivència entre les diferents cultures o que els problemes que hi ha són els comuns entre nens i nenes, no culturals.

Els centres realitzen les Formacions Internes de Centre (FIC). En el centre B realitzen moltes formacions sobre les comunitats d'aprenentatge, ja que són les que oferiran les eines per abordar les mesures que ofereixin inclusivitat, equitat, excel·lència educativa, cohesió, etc. En

el centre A si algun membre del claustre o la directora demana una formació d'algun tema es demana al Departament, però no es realitza cap formació per entendre o saber quin tipus d'alumnat es troben.

Els estereotips existeixen i els centres no són l'excepció, encara que les directores concorden que més que trobar-se professorat amb estereotips negatius, s'han trobat professorat que no estava totalment conscient en l'escola on es trobava, les necessitats que hi ha i la manera en la qual s'han d'abordar.

Sobre els prejudicis del nivell acadèmic dels centres les dues directores reaccionen molt fort.

La directora B em diu que "són fal·làcies totalment, perquè està comprovat científicament que no hi ha correlació entre barris marginals i males notes i nosaltres tenim molts nens i nenes que són brillants acadèmics i cognitivament encara que siguin de context vulnerable"

La directora A m'explica que encara que el currículum és igual per a tots, ells s'han d'adaptar a l'alumnat que tenen, però només a l'alumne que ho necessiti.

"No es produeix una segregació en aquest centre ni per temes culturals ni per qüestions religioses, perquè crec que en tenir un gran percentatge d'alumnes d'origen marroquí, ja tots tenen aquest sentiment de no sentir-se 100% d'un lloc i contrari a la segregació, tots s'ajuden, i es relacionen sense cap problema" em comenta la directora A.

Pel que fa a la directora B, m'explica que gràcies a les comunitats d'aprenentatge han pogut solucionar el problema d'absentisme que tenien, més d'un 50% que es veia reflectit en els resultats educatius i en la cohesió i vincle de grup. "La participació de famílies era pèssima, la convivència entre els alumnes era desastrosa i les expectatives eren baixes. Tot això canvia amb les comunitats d'aprenentatge perquè les famílies comencen a fer-se el centre seu, tenen veu i vot en les decisions del centre. En els grups interactius es troben les famílies fent matemàtiques amb els alumnes, per exemple, en les tertúlies literàries es treballa la tertúlia clàssica universal, no només la catalana o castellana."

Pel que fa al currículum i a la seva adaptació, el centre opta per "mai baixar ni adaptar fent que el nivell baixi i si es pot pujar, es pujarà perquè no s'ha de frenar l'aprenentatge dels alumnes"

Expectatives d'aprenentatge altes, nivell de currículum alt i nivell d'aprenentatge alt és el que s'espera de tots els alumnes.

4.4-. Discussió

Referent al formulari passat al professorat dels centres, una de les conclusions més importants que s'extreuen d'aquesta investigació és que els propis docents opinen que tenen poca o cap

formació per atendre la diversitat cultural. També s'ha pogut observar que en el centre B, on treballen amb comunitats d'aprenentatge, han estat més d'acord amb tenir les eines necessàries per respondre a les dificultats que pot tenir l'alumne nouvingut. Les opinions dels altres dos centres han estat més diferenciades.

La gran part del professorat que ha realitzat l'enquesta està d'acord sobre l'existència d'estereotips per la seva part pel que fa als alumnes nouvinguts. El centre A i B concorden en què no es produeixen conflictes interculturals, contràriament al centre C on han estat més d'acord amb els conflictes. Coincideix que aquest centre és el que té més diversitat de cultures d'arreu del món.

Sorpren el 27% del professorat del centre A, el 13% del centre B i el 31% del centre C que opinen que afecta de manera negativa el fet d'haver alumnes d'origen immigrant cap als alumnes del país d'origen. Són percentatges molt elevats tenint en compte les situacions dels centres on hi ha elevats alumnes d'origen immigrant on el professorat no hauria de tenir aquesta percepció tan negativa.

Pel que fa a les entrevistes amb les famílies, es pot extreure que el centre B realitza una millor feina per integrar no només als alumnes, sinó a les famílies també. El centre que pitjor les integra, segons les entrevistes, seria el centre C. Les famílies són conscients dels prejudicis sobre els centres escolars obrers, però no hi pensen gaire, ja que han escollit els centres per proximitat o per tal que els seus fills estiguin més integrats amb alumnes de la seva mateixa cultura. La gran part de les famílies dels centres acudeixen a classes de català o castellà que es duen a terme a les escoles o als centres cívics. No sempre és per motivació pròpia, ja que a vegades les institucions dels barris fa fer aquestes classes per poder ser aptes a suports o ajudes. Tot i així, la gran part de les famílies estan integrades en el procés educatiu dels seus fills.

Gràcies a les entrevistes amb les directores he pogut veure dos punts de vista a vegades diferents, però amb moltes similituds. Una conclusió que es pot extreure de les entrevistes és que els alumnes nouvinguts no baixen el nivell educatiu dels centres. Si l'escola es troba adequadament preparada, un gran nombre d'alumnat nouvingut no fa caure el "nivell". Es contradiuen quan una aposta per adequar el currículum al nivell de l'alumne i l'altre directora per mai adequar-lo baixant els requisits. La seva diferència pel que fa a l'aula d'acollida és ben clara, encara que les dues defensen la seva opinió segons les necessitats que es troben en el centre. La veritat és que les necessitats dels alumnes són iguals en tots els centres, la manca d'idioma, però la manera de fer front a aquesta necessitat és molt diferent, amb la directora del centre B afirmant que les aules d'acollida són aules segregadores.

4.5.- Proposta de millora

Les diferències entre els resultats obtinguts entre els docents, les directores i algunes famílies són evidents. Aquests centres tenen moltes coses en comú, no només la multiculturalitat existent. El nivell socioeconòmic de les famílies és similar, els barris on es troben són similars respecte a les edificacions com els centres cívics, els camps de futbol, etc. Veure les diferències fa reflexionar que cada centre treballa individualment, quan hauria de treballar conjuntament amb els membres del barri i dels altres barris obrers.

Els docents poden mantenir reunions amb els docents dels altres centres i veure el funcionament de cadascú, les dificultats que es troben, com es podrien solucionar, compartir eines i mesures, eliminar estereotips, etc.

Les directores poden compartir les seves experiències i adaptar en el centre noves mesures que funcionin, involucrar no només les famílies en el centre, sinó també a organitzacions i associacions que actuïn amb diversitat cultural, amb l'objectiu de fer dels barris obrers de Tarragona una unió.

Un altre punt, tenint en compte el gran nombre de famílies que no són capaces de parlar el català o el castellà, fer-les sentir benvolgudes tenint una persona de referència a la qual es pugui acudir per traduir. Algunes famílies nouvingudes eviten el contacte amb els centres per la incapacitat de comunicació i, això és un fet que l'escola ha de treballar.

4-. CONCLUSIONS

L'objectiu principal d'aquest treball és **conèixer com es treballa l'educació intercultural en les escoles dels barris obrers de Tarragona.**

En primer lloc, per donar resposta a l'objectiu principal, s'ha de donar resposta als objectius específics primer.

Identificar quines estratègies utilitzen els centres per afrontar la diversitat.:

Aquest objectiu específic ha estat assolit gràcies a les entrevistes amb les directores i les enquestes realitzades als docents. Cada centre utilitza estratègies diferents i les que creu que són útils.

Mentre que el centre A i C opten per adequar el currículum al nivell acadèmic de l'alumnat nouvingut per garantir el seu èxit educatiu, el centre B ni s'ho planteja perquè considera a tots els alumnes capaços d'adquirir el nivell que dicta el Departament i, si s'ha d'adequar el currículum, és pujant el nivell, mai baixant-lo.

Les comunitats d'aprenentatge semblen un èxit per afrontar la diversitat multicultural, ja que apropes no només als alumnes al centre, sinó a les famílies també. Però, tot i que semblen un èxit, el centre B és l'únic en els barris obrers que du a terme aquest projecte.

Definir quines dificultats es troba l'alumnat nouvingut i com els centres les afronta.

Aquest objectiu ha estat assolit mitjançant les entrevistes amb les directores i les famílies. L'idioma és la principal dificultat que es troba l'alumnat nouvingut segons els centres i les famílies, però la manera d'afrontar i minimitzar aquesta dificultat és molt diferent en cada centre.

Com he dit anteriorment, només un dels tres centres no té l'opció de l'aula d'acollida perquè opinen que no té cabuda en un centre inclusiu que busca la cohesió i un vincle positiu entre els membres del centre. Llavors, els altres dos centres són menys inclusius?

Segons la directora A, l'alumnat nouvingut necessita un màxim de cinc hores diàries durant dos anys per assolir un nivell adequat de la llengua catalana. Però, contràriament, la directora B opina que l'adquisició de la llengua catalana es produeix durant tota la jornada escolar, no només una hora al dia. També, justifiquen aquesta idea amb el fet que els alumnes aprenen l'idioma, més vocabulari, més frases quan estan envoltats d'infants que parlen l'idioma que es vol aprendre.

Una altra manera d'afrontar aquesta necessitat de l'alumnat és formar a les famílies, ensenyant català o castellà i integrar-les dins de l'àmbit del centre. El centre A realitza classes de formació de català i castellà per les mares i pels pares dels alumnes del centre, les famílies formen l'AMPA; el centre B, sent un centre de comunitats d'aprenentatge les famílies estan integrades automàticament. Tenen formació de català, castellà i es començarà una formació d'anglès. També permeten als alumnes i a les seves famílies fer activitats conjuntes; el centre C té famílies que formen l'AMPA, però no duen a terme cap formació dins del centre, ja que les fan en el centre cívic, lluny de l'escola.

Detectar la implicació dels pares i les mares en la incorporació dels seus fills/es.

S'ha pogut assolir aquest objectiu mitjançant les enquestes i les entrevistes realitzades.

La importància de les famílies és fonamental per a la incorporació dels fills i filles, per fer un seguiment i veure l'evolució dels infants. Són un pilar en l'educació i l'únic centre que sembla tenir-ho 100% clar és el centre B. El fet de permetre a les famílies decidir el rumb de l'escola, escollint excursions, activitats, entre altres coses suposa la creació d'un sentiment de pertinença per part de les famílies que es reflecteix en els seus fills i filles. Deixar que es realitzin activitats

conjunctes amb infants i famílies, que les famílies dirigeixin les tertúlies literàries és una manera d'implicar a les famílies directament en la vida educativa dels infants.

El centre A fa activitats amb famílies, com la setmana multicultural on es fan exposicions de diferents cultures explicades per pares i mares d'aquella mateixa cultura. Però, tant en el centre A com en el centre C, són activitats puntuals on el sentiment d'implicació o pertinença pot durar un període de temps reduït.

Els pares i les mares busquen l'èxit educatiu dels seus infants i les accions que realitzen han de ser constància d'això. Animar-los a jugar amb nens i nenes de diferents cultures, explicar el perquè s'hauria d'evitar parlar en àrab molta estona si es pretén aprendre el català. Moltes famílies no tenen els coneixements de quines accions han de realitzar: alguns només els deixen veure la televisió en català o castellà, uns altres els apuntes a moltes activitats extraescolars on els infants no tenen temps ni per descansar. Ha d'haver-hi una relació entre el centre i les famílies per explicar aquestes qüestions, i l'únic centre que ho està fent és el B. El centre A i C deixen les famílies novingudes amb l'educadora social i la treballadora social, mentre que en el centre B, les famílies són integrades amb tots els professors i tots els pares i mares del centre.

En segon lloc, després de realitzar la investigació per fer aquest treball, puc donar resposta a les preguntes d'investigació que m'he plantejat al principi.

Els docents tenen la formació adequada per educar interculturalment?

Es pot veure en els resultats de les enquestes que la gran part del professorat que ha dut a terme l'enquesta opina que no té la formació adequada per afrontar la diversitat o la interculturalitat. Els docents són els referents, a vegades són l'exemple a seguir dels alumnes. El professorat hauria d'estar format de manera correcta i adequada pel que fa a les diferents cultures que es troben en el centre on està treballant, la manera de tractar i actuar en conflictes culturals i en l'aula del grup classe.

És amb la formació que es poden eliminar els estereotips i els prejudicis que poden tenir els docents, i és una manera de ser conscients de l'alumnat del centre i del nivell socioeconòmic de les famílies.

El fet que la directora del centre A ha de recordar a algun docent que el centre on està treballant és de màxima complexitat i, per tant, la manera de tractar als infants havia de canviar ha sigut molt sorprenent perquè indica la falta de consciència d'alguns docents.

En el centre B on, segons la directora, realitzen moltes formacions sobre les comunitats d'aprenentatge i, per tant de l'educació intercultural, no es reflecteix amb l'opinió del professorat on només 5 persones pensen que tenen una formació adequada i correcta.

Com a resultat, i amb tot el que s'ha vist en el treball, arribo a la conclusió que el professorat no té una formació adequada per tractar amb la diversitat, per tant, no tenen les eines ni les mesures que podrien arribar a tenir amb una formació sobre el tema.

L'alumnat nouvingut causa una baixada del nivell educatiu?

Com s'ha pogut veure anteriorment, les dues directores pensen que és incorrecte, ja que en un centre s'adequa el currículum al nivell de la persona nouvinguda i en l'altre centre no veuen correlació entre el barri marginal on es troben amb una baixada del nivell educatiu.

Llavors, per què es té aquesta percepció? He realitzat aquesta pregunta perquè comença a ser habitual sentir-ho. Mai he pensat que l'alumnat nouvingut té de manera natural un nivell més baix que els alumnes d'aquest país. Si en una mateixa classe es troben dos o més infants amb dificultats de l'idioma, amb infants que poden necessitar més ajuda o atenció del tutor, amb infants amb necessitats especials, crec que el tutor es troba amb molts aspectes als quals ha de fer front. S'hauria de veure si amb més tutors en una mateixa aula canviaria la situació.

Com han dit algunes persones del professorat en l'enquesta, es necessiten més recursos humans amb els quals es podria fer front a la situació d'una manera més favorable.

Per tant, per contestar la pregunta, els alumnes nouvinguts no causen una baixada del nivell educatiu. Els centres han de ser capaços de respondre a les dificultats que es troben de manera inclusiva i donar suport als tutors de l'aula per fer front a la diversitat d'alumnat que es troba en la mateixa aula.

Finalment i per concloure, he pogut respondre satisfactòriament el meu objectiu principal:

Conèixer com es treballa l'educació intercultural en els centres escolars.

He pogut realitzar enquestes al professorat d'aquests tres centres, que com he dit anteriorment, són un dels pilars necessaris per a una bona educació. He pogut parlar amb dues de les tres directores dels centres, que amablement m'han explicat el seu funcionament, la manera de pensar del centre i els objectius que tenen. Per acabar he pogut parlar amb les famílies, un altre pilar fonamental.

Finalment, com reflexió final es planteja la importància d'una educació intercultural des d'edats primerenques per a una convivència positiva entre tots els membres de la comunitat educativa. Una societat multicultural no és una societat intercultural. La formació del professorat per dur a terme aquest tipus d'educació hauria de ser obligatòria dins del centre i la

presència de les famílies en els centres ha d'augmentar en activitats conjuntes amb els infants i en formacions per les famílies. La diversitat ha de veure's com una oportunitat per l'aprenentatge, el desenvolupament, el creixement i la millora.

5-. BIBLIOGRAFIA

Abdallah-Preteuille, M. (2001). *La educación intercultural*. Barcelona: Idea Books

.

Barandica, E. (2007). Educación y multiculturalidad: análisis, modelos y ejemplos de experiencias escolares. *Construir la escuela intercultural. Reflexiones y propuestas para trabajar la diversidad étnica y cultural*, pp. 15-20. Barcelona: Grao

Bisquerra Alzina, Rafael (Coord.) (2004). *Metodología de la Investigación Educativa*. Madrid: La Muralla

Bernabé Villodre, M. del M. (2011). Cómo organizar el proceso de enseñanza musical de forma intercultural: propuestas para trabajar interculturalmente en el área de primaria. *DEDiCA Revista de Educação e Humanidades (dreh)*, 2, pp 235–248. <https://doi.org/10.30827/dreh.v0i2.7131>

Buxarrais, María Rosa , & González, Olga , & Berríos, Llarela (2013). *La sensibilidad del profesorado hacia el modelo de educación intercultural: Necesidades, situación actual y propuesta de un instrumento de medida*. Pp 147-164. Recuperat el 19 d'abril 2022 de <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=173529673010>

Calvo, T. (2003): *La Escuela ante la Inmigración y el Racismo. Orientaciones de Educación Intercultural*. Madrid: Popular.

Campos, José Luis (2004). Procesos interculturales en la comunicación digital y las transformaciones de la industria musical. *Sphera Pública*, (4),101-118. Recuperat el 5 d'abril 2022 de <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=29700407>

Carbonell, F. (2006). *Acompanyament d'alumnat nouvingut. L'acollida*. Vic: Eumo.

Carbonell, F., & Canimas, J. (2008). *Educació i conflictes interculturals. Primum non nocere (Sobretot no fer mal)*. Vic: Eumo

Comas, M., Molina, E., & Tolsanas, M. (2008). *Educació, immigració i construcció identitària. Identitats*. Vic: Eumo.

Delval, J. (1983). *Crecer y pensar. La construcción del conocimiento en la escuela*. Barcelona:

Laia.

Elboj, C., Puigdemívol, I., Soler, M., & Valls, R. (2002). *Comunidades de aprendizaje. Transformar la educación*. Barcelona: Graó.

García Llamas, J.L. (2005). *Educación Intercultural. Análisis y propuestas*. Revista de Educación, 336, pp. 89-109 Recuperat el 15 de març de 2022 de <https://www.educacionyfp.gob.es/dam/jcr:34538129-b439-44f3-8fce-9a1db7844ebc/re33606-pdf.pdf>

Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament. (2016). *Currículum i orientacions educació infantil segon cicle*. Recuperat el 15 de març de 2022 de <https://educacio.gencat.cat/web/.content/home/departament/publicacions/colleccions/curriculum/curriculum-infantil-2n-cicle.pdf>

Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament. (2016). *Currículum i orientacions educació infantil primer cicle*. Recuperat el 16 de març de 2022, de <http://xtec.gencat.cat/web/.content/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/0080/bfd2cd16-10d5-4103-aba2-ee9744b2399d/Curriculum-Infantil-0-3.pdf>

Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament. (2016). *Quadern suport lingüístic i social en aules multilingües. Educació intercultural*. Recuperat el 2 de febrer de 2022, de <https://xtec.gencat.cat/web/.content/projectes/alumnat-origen-estranger/suport-linguistic-social/publicacions/quaderns/documents/quaderns-SLS-educacio-intercultural.pdf>

Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament. (2016). *Quadern suport lingüístic i social en aules multilingües. Adequar el currículum*. Recuperat el 2 de febrer de 2022, de <https://xtec.gencat.cat/web/.content/projectes/alumnat-origen-estranger/suport-linguistic-social/publicacions/quaderns/documents/quaderns-SLS-adequar-curriculum.pdf>

Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament. (2017). *Currículum educació primària*. Recuperat el 16 de març de 2022, de [currículum educació primària](#)

Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament. (2019). *Xarxa de comunitats d'aprenentatge. Per a la millora de l'èxit educatiu i de la convivència als centres*. Recuperat el 21 d'abril 2022 de <https://xtec.gencat.cat/web/.content/projectes/comunitats/el->

[proces-de-transformacio-en-comunitat-daprenentatge/orientacions-comunitats-daprenentatge.pdf](#)

Gobbo, F. (2004). La investigación etnográfica como una fuente de recursos de la Educación Intercultural. *Revue électronique de recherches sur la cultura*, 15

Informe nacional de España. Ministerio de Educación y Ciencia. (1992). Recuperat el 02 de maig de <https://www.educacionyfp.gob.es/dam/jcr:8fc2c6cc-1910-4e16-80a4-65d3a3ea50d6/informe-nacional-de-educacion-1992.pdf>

Melucci, A. (2001). *Vivencia y convivencia. Teoría social para una era de la información.* Madrid: Trotta.

Muñoz, A. (s/f). *Enfoques y modelos de Educación Multicultural e Intercultural.* Recuperat el 20 de desembre de 2021 de <http://aulaintercultural.org/2011/08/30/enfoques-y-modelos-de-educacion-multicultural-e-intercultural/>

Padilla, A. B. (2008). Sociología de la educación de los menores inmigrantes en España: escuela y comunidad. En J.L. Álvarez Castillo & L. Batanaz Palomares (Eds.). *Educación intercultural e inmigración: De la teoría a la práctica.* (pp. 42-76). Madrid: Biblioteca Nueva, SL

Parrilla Latas, Á. (2002). Acerca del origen y sentido de la educación inclusiva. *Revista de educación*, 327(1), 11-29.

Pulido Moyano, R. (2005), "Sobre el significado y los usos de los conceptos de interculturalidad y multiculturalidad" en Tomás Fernández García y José G. Molina, *Multiculturalidad y educación. Teorías, ámbitos, prácticas.* Madrid: Alianza.

Redfield, R., Linton, R., & Herskovits, M. J. (1936). Memorandum for the study of acculturation. *American anthropologist*, 38(1), pp. 149. Recuperat el 23 de març de 2021 de <http://www.jstor.org/stable/662563>

UNESCO. (2006). *Hoja de Ruta para la Educación Artística Conferencia Mundial sobre la*

Educación Artística: construir capacidades creativas para el siglo XXI. Recuperat el 5 d'abril
de 2022 de

<http://www.aeioumusica.com/reem/doc/hojaruta2006.pdf>

Valenciano, G. (2009). Construyendo un concepto de educación inclusiva: Una experiencia compartida. En M.P. Sarto y M.E. Venegas (coord.), Aspectos clave de la Educación Inclusiva (pp. 13-24). Salamanca: INICIO.